

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 12 (699)

Paminėjome Gedulo ir vilties, Okupacijos ir genocido dienas

Komunizmo aukų muziejus atidarytas JAV

Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) šių metų birželio 13-ąją duris atvėrė pirmasis ir kol kas vienintelis šioje šalyje istorijos muziejus, skirtas komunizmo aukoms atminti. Lietuva prisideda prie muziejaus kūrimo, skirdama tam savo eksponatus. Į ekspoziciją artimiausiu metu iškeliaus unikalūs tremties ir rezistencijos eksponatai iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus. Jūs atrinko konkursą laimėjusio valstybės istorinės atminties projekto kuratorė Ramunė Driaučiūnaitė kartu su muziejaus fondų saugotojų komanda.

„Šiuo metu kartu su kolegomis iš JAV ieškome optimalių sprendimų pagrindiniam projekto tikslui pasiekti, kad per autentiškus eksponatus – politinio kalinio numerį,

Sovietiniame ypatingojo režimo lageryje kalinto lietuvio numeris „1-D-404“. Rusija, XX a. 6 dešimtmetis

rožančių iš duonos, tabokinę su išraižytu tėvynės ilgesio posmu, KGB pareigūnų kratos metu konfiskuotą „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numerį ir perfotografuotą Kronikos numerio juostelę, skirtą slaptam gabenimui į Vakarus, skleistume žinią apie 50 metų trukusią Sovietų Sąjungos okupaciją Lietuvoje“, – sako muziejininkė Ramunė Driaučiūnaitė.

Pasauliui primenama, kad sovietinė okupacija Lietuvoje truko 50 metų (1940–1990). Per šį laikotarpį šimtai tūkstančių Lietuvos gyventojų, pasipriešinusių okupaciniam režimui, prievartinei kolektyvizacijai, įvairiems tikėjimo ir žmogaus teisių suvaržymams, patyrė žiaurias represijas: stalininiu laikotarpiu buvo sušaudyti, įkalinti sovietų kalėjimuose ir lageriuose, ilgiems metams išstremti į atokius Sibiro regionus, o postalininiu laikotarpiu nuolat saugumo persekioti, tardyti ar prievartai gydyti psichiatrijos ligoninėse ir kt. Daugumai po paskirtos baismės atlikimo ar ilgų tremties metų uždrausta grįžti į tėvynę.

Pasak istorijos mokslų daktaro Arūno Bubnio, sovietinės okupacijos laikotarpis Lietuvos visuomenės atmintyje paliko gilių randų. „Pasaulio visuomenė per mažai apie tai žino. Eksponuoti autentiškus eksponatus ir pristatyti Lietuvos okupacijos istoriją

Rožančius iš duonos minkštimo gabaliukų, padarytas Intos lageryje kalinto politinio kalinio, kunigo Eduardo Simaškos. Komijos ASSR, Rusija

Komunizmo aukų muziejuje Vašingtone Amerikoje yra puiki galimybė užsienio auditorijai ir lietuvių diasporai parodyti, kaip totalitarinis režimas elgėsi su okupuotos valstybės žmonėmis ir kokių valios pastangų reikėjo kiekvienam, išdrįsusiam pasipriešinti“, – sako Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vadovas. Numatoma, kad projektas bus tęstinis ir ateityje JAV visuomenei bus pristatomos sovietinės okupacijos laikotarpį Lietuvoje atskleidžiančios kilnojamosios ir virtualios parodos, leidiniai, vyks tarptautinės mokslinės konferencijos bei kita edukacinio pobūdžio veikla. Kuriamos bendros akademinės programos, plėtojami švietėjiški projektai.

„Po Sovietų Sąjungos žlugimo 1991 m. tiek amerikiečiai, tiek Vakarų Europos gyventojai pradėjo užmiršti traumuojantį komunizmo palikimą ir šio režimo nusikaltimus milijonams žmonių visame pasaulyje, – sako vienas iš Komunizmo aukų Vašingtone muziejaus įkūrėjų ir buvęs Komunizmo aukų memorialo fondo vadovas dr. Lee Edwards. – Valdančios komunistinės partijos vis dar sprendžia penktadalio pasaulio gyventojų likimą, todėl atidarėme šį muziejų komunizmo aukoms atminti, kad jis būtų ir paminklas žuvusiems bei nukentėjusiems nuo režimo, ir vilties švyturys tiems, kurie priešinosi totalitarinių režimų ir diktatūrų teroriui.“

„Komunizmo aukų muziejus atidarymas yra daugiau nei trijų dešimtmečių darbo ir daugybės specialistų indėlio kulminacija, – sako Komunizmo aukų muziejaus Vašingtone prezidentas ir generalinis direktorius ambasadorius dr. Andrew Bremberg. – Tikiuosi, kad muziejus, prie kurio įkūrimo dirbo pasaulinio lygio istorikų, architektų ir menininkų komanda, taps vieta, leidiančia komunizmo aukoms jausti, kad

KGB sulaikytas „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos“ numeris, 1978, Nr. 32

jų istorija yra išgirsta ir gyva demokratinių šalių gyventojų atmintyje.“ Pasak dr. Elizabeth Edwards Spalding, Komunizmo aukų muziejaus vicepirmininkės ir vienos iš jo įkūrėjų, vakarietiškoje kultūroje gana daug klaidingo supratimo apie komunizmą, todėl viena muziejaus paskirčių – suteikti objektyvią informaciją destruktivios ideologijos paveiktai visuomenei.

Komunizmo aukų muziejus Vašingtone įamžina daugiau nei 100 milijonų žmonių, kuriuos nužudė komunistiniai režimai, atminimą. Amerikos mokslininkų teigimu, šiandien per 1,5 milijardo žmonių vis dar gyvena demokratijai ir žmogaus bei pilietinėms teisėms priešišku komunistinių vyriausybių valdomose šalyse. Tai pirmasis muziejus Amerikoje, skirtas atskleisti komunizmo istoriją, jo dabartinį pasaulinį išplitimą Europoje, Azijoje ir Pietų Amerikoje.

Muziejų sudaro parodų, konferencijų ir renginių erdvės. Muziejus įkurtas Vašingtono centre, McPherson aikštėje (900, 15th St NW). Šį muziejų valdo Komunizmo aukų memorialo fondas – pelno nesiekianti švietimo, tyrimų ir žmogaus teisių organizacija JAV. Parengė dr. Raimundas Kaminskas ir Nijolė Čekavičiūtė, Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus Fondų apskaitos skyriaus vedėja

VGTU doc. dr. Linas Gelažanskas (žr. „Karinių dronų gamybos galimybės Lietuvoje“). Manto Kristijono Kuliešiaus nuotr.

ŠIAME NUMERYJE

Nacizmo ir komunizmo esmės suvokimas pasaulyje

● 1 p.

Lietuvos universitetų reitingai

● 2 p.

Kuo tapo anų laikų aktyvistai?

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3, 4 p.

Mokslininkų pozicija: negali būti priešpriešos tarp humanitarinių ir technologinių mokslų

● 4–5 p.

Universiteto misija – asmenybių ugdymas

● 5, 6 p.

Nauji Lietuvos mokslininkų tyrimai ir atradimai

● 7, 8 p.

Mokslo ir kultūros renginiuose – išskilioms asmenybėms paminėti

● 9, 10 p.

Naujos knygos

● 11 p.

Netektys

● 12 p.

LIETUVOS UNIVERSITETŲ REITINGAI

Vilniaus universiteto pozicija – išlaikyta

„Praėjusiais metais Vilniaus universitetas pasauliniame universitetų reitinge pasiekė istorines aukštumas, patekdamas į geriausių 400-uką. Jau tuomet buvo aišku, kad iššūkiu taps šios pozicijos išlaikymas. Džiugu, kad tai pavyko, bet taip pat akivaizdu, kad, norėdami išlikti elite ir stiprėti, turime ne tik patys dėti dideles pastangas, bet ir tikėtis sutelktos politikos bei verslo paramos ir supratimo.

Mokslo politikoje reitingai yra vie-

nas rodiklių, atspindinčių valstybės pastangas stiprinti aukštąjį mokslą. Universiteto pasiekimai svarbūs ir valstybės įvaizdžiui, ir jos konkurencingumui. Todėl siekis tapti aukšto pasaulinio lygio mokslo tyrimų ir studijų centru gali ir turi būti bendras valstybinis tikslas“, – sako Vilniaus universiteto (VU) rektorius prof. Rimvydas Petrauskas.

Lyginant su praėjusiais metais, naujuo-

se reitinguose VU pakilo pagal darbdavių reputaciją – iš 434 pozicijos į 348. Šioje kategorijoje atsispindi tarptautinių darbdavių vertinimas, nusakantis institucijų auginamus geriausius absolventus. Taip pat augo tarptautinio akademinio personalo rodikliai. Išskirtinai aukštą poziciją – 137 – VU užima pagal dėstytojų kokybę, kuri siejama su didesniu dėstytojų dėmesiu vienam studentui.

VU pasauliniuose QS reitinguose tarp

kitų beveik pusantro tūkstančio aukštojo mokslo įstaigų reitinguojamas jau beveik dešimtmetį ir per šį laiką iš viso pakilo per daugiau nei 200 pozicijų. Pirmą kartą įvertintas 2014 m. VU užėmė 601–650 vietą. Šiuo metu, būdamas 400-oje pozicijoje, VU tampa rimtu konkurentu prestižiniams Europos universitetams. *Parengta pagal VU pranešimą žiniasklaidai*

MRU pateko į geriausiai vertinamų pasaulio universitetų reitingą

Jurga Strimaitienė

Teisės kryptyje aukščiausią tarptautinį reitingą tarp Lietuvos aukštojo mokslo įstaigų turintis Mykolo Romerio universitetas (MRU) pasiekė aukštą įvertinimą ir instituciniame QS pasaulio universitetų reitinge (angl. *QS World University Rankings 2023*). Tarp 1001–1200 geriausių pasaulio universitetų pirmą kartą patekęs MRU pagal akademinę reputaciją ir reputaciją tarp darbdavių užima 501 vietą, o pagal užsienio studentų skaičių universitetui skirta 560 vieta.

„Specializuotam socialinių mokslų universitetui sunku patekti į pasaulinį institucinį reitingą, kur tenka konkuruoti su plataus profilio geriausiai pasaulio universitetais. Todėl džiugu, kad mūsų pastangas vykdyti aukštos kokybės studijas, kurti ir taikyti socialinių mokslų inovacijas, sparčiai reaguoti į naujus darbo rinkos poreikius ir technologijų kaitą, prisidėti prie darnaus vystymosi

MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė

gerai vertina tiek studentai, tiek darbdaviai ir tarptautiniai partneriai, – sako MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė. – Tai, kad pasauliniame reitinge vertinami jau penki Lietuvos universitetai, rodo, kad Lietuvos aukštasis mokslas geba spręsti aktualias dabarties problemas ir įveikti naujus iššūkius.“ „Universiteto kuriama pridėtinė vertė bei indėlis atsispindi ir tarptautiniame vertinime, kuris šiuo metu kaip niekada – konkurencingas. Džiaugiamės tiek tarptautinės bendruomenės pripažinimu, tiek MRU akademinės bendruomenės pasiekimais“, – sako MRU vicerektorė prof. Regina Valutytė.

Anksčiau į šį reitingą buvo patekusios tik keturios Lietuvos aukštosios mokyklos. MRU, užimantis 1001–1200 pozicijas pasauliniuose QS reitinguose, formuoja aukštus mokslo standartus, kurie vis labiau prisideda prie tarptautinio lygio mokslininkų pritraukimo bei konkuruoja su prestižiniais Europos universitetais. Sudarant QS pasaulio universitetų reitingus, aukštojo

mokslo institucijos vertinamos pagal šešis kriterijus: akademinę reputaciją, reputaciją tarp darbdavių, mokslinių darbų citavimo rodiklį, studentų ir dėstytojų skaičiaus santykį padaliniuose, užsienio dėstytojų dalį ir užsienio studentų dalį. „QS World University Rankings“ – didžiausias pasaulinis universitetų reitingas, sudaromas nuo 2004 m. *Autorė yra MRU Komunikacijos ir rinkodaros centro vadovė*

Mykolas Romeris universitetas

Kalba – turtas, kuris nesudegs

Prof. dr. Ingrida Eglė Žindžiuvienė

Stebint geopolitinius procesus pasaulyje, solidarizuojantis su Ukraina, išryškėja kalbos, kaip žmogiškosios jungties, svarba. Tampa aktualus kalbos vaidmens

šiuolaikiniame pasaulyje suvokimas. Gimtoji kalba – tarsi mūsų tėvai, seneliai, protėviai, kurie gyvena mūsų prisiminimuose ar, laimei, tebėra šalia. Kitos kalbos – mūsų draugai ir svečiai. Kiek laiko su jais praleidžiame? Kaip puoselėjame tą bendrystę?

O gal norime savo ateitį sieti ne tik su viena ar dviem kalbomis, bet su keturiomis, penkiomis? Ar skaitome ir bendraujame kitomis kalbomis, gal dainuojame, o gal žiūrime filmus originalo kalba su subtitrais, taip treniruodami ne tik savo klausą, bet ir gilindami smegenų vingius? O gal kalbos

mus skatina keliauti ir pažinti pasaulio įvairovę, kitus žmones, atpažinti įvairių šalių valgių pavadinimus, neišsimušant iš vėžių, kai norime kavos su pienu ir net Lietuvoje teisingai itališkai ištariame žodį „latte“ (kirtis – ant pirmojo skiemens).

■ Nukelta į 4 p.

MOKSLININKO POZICIJA

Kreipimasis dėl Seime svarstomo Civilinės sąjungos įstatymo projekto

„Mokslo Lietuvos“ 11-ojo numerio pirmame puslapyje paskelbtas Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos pirmininkės kreipimasis į Lietuvos vyskupų konferenciją dėl Seime svarstomo Civilinės sąjungos įstatymo projekto. Kreipimesi sakoma, kad toks įstatymas, jei būtų priimtas, teisiškai pakeistų Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintą šeimos sampratą ir būtų pražūtingas, nes griautų pačią visuomenės sąrangą, ribotų tėvų teisę ugdyti vaikus pagal savo įsitikinimus ir t. t. Taigi toks įstatymas būtų žalingas, o

problemas, dėl kurių jį ketinama priimti, galima išspręsti kitais būdais. Todėl kartu su Lietuvos mokslininkų sąjungos (LMS) pirmininku klausiamo jūsų, ar kreipimesi išsakyti nuostatai pritariate.

Jeigu su šia nuostata sutinkate, galime LMS tarybos vardu prisidėti prie kreipimosi į LVK – vieną iš nedaugelio institucijų, kuri galėtų tarti savo autoritetingą žodį, gindama šeimą. **Tačiau pirmiausia reikia žinoti, ar tokią nuostatą turime.**

VDU – tarptautiškiausias universitetas Lietuvoje

Rimgailė Dikšaitė

Naujausiame pasaulio universitetų reitinge „QS World University Rankings“ (QS) Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) įsitvirtina tarp pačių tarptautiškiausių universitetų, o tarp Lietuvos universitetų šioje srityje yra absoliutus lyderis. Šiomet užsienio studentų rodiklio augimas pranoko 2021 m. reitingo rezultatus – VDU studijuojančių studentų užsieniečių skaičius padidėjo net 53 proc. VDU atsidadė 389-oje vietoje tarp visų pasaulio universitetų, ir tai kol kas yra geriausias universiteto kada nors pasiektas rezultatas. Taip pat kasmet gerėja ir VDU užsienio akademinio personalo rodiklis. Vienam studentui teikiama dėmesio kiekis sparčiausiai

auga būtent VDU – akademinio personalo ir studentų santykio rodiklis padidėjo net 17 proc.

Darbdavių atsiliepimai apie universitetą ir jo absolventus trejus metus iš eilės taip pat gerėja. VDU įvaizdis tarp esamų ir potencialių universiteto absolventų darbdavių pagal apklausos rezultatus pakilo net 38 proc. 2022 m. „QS World University Rankings“ pasauliniame reitinge padidėjus bendram reitinguojamų universitetų skaičiui iki 1 422 (atsirado 124 nauji universitetai), VDU padėtis pakilo. Apskritai, nuo 2018 m. iki dabar VDU pozicija reitingo lentelėje užtikrintai auga – per pastaruosius penkerius metus pakilo net 25,4 proc. *Autorė yra VDU Marketingo ir komunikacijos departamento specialistė*

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Aktyvistai – kolaborantai – lyderiai

Jie dažniausiai išryškėja labai anksti – dar žengiant į pauglystę. Antai klasės auklėtoja paskelbia, kad reikia išrinkti seniūną, kai bendraklasiams jau aišku, ką siūlyti. O ir pats pasiūlytasis priima savo kandidatūrą, kaip natūraliai suprantamą, išskyrus tuos retus atvejus, kai mokinių bendrija būna labai sulindusi į mobiliuosius telefonus ir neatsiranda norinčio priimti bet kokią atsakomybę.

Sovietmečiu tie būsimieji kandidatai į visokiausio rango vadovus dažniausiai būdavo vadinami „aktyvistais“ ir dažniausiai jų karjera klostydavosi gana nuosekliai: pionierių grandies grandininkas – būrininkas – draugovės tarybos pirmininkas – pirminės komjaunimo organizacijos sekretorius ir t. t. Vienintelis siekis – aukštyn karjeros laiptais, o tam būtina sąlyga – jausti „aukščiau sėdinčių“ nuostatas ir prisitaikyti taip, kad galėtum jomis operatyviai pasinaudoti. O kadangi „viršūnėse“ taip pat vyksta pokyčiai ir neretai – net nuožmi konkurencija, labai svarbu visa tai kuo greičiau pastebėti ir nuspėti, kas laimės. Nė vienas aktyvistas nerems vadovo, kurio pozicijos smunka, nors pastarojo veiklą dar palankiai vertintų bendruomenė.

Aktyvistai retai būna tais asmenimis, kuriais bendruomenė pasitiki ir yra nusiteikusi jais sekti. Visuomenėje, kuriai būdingas karjeros kelias, grįstas paklusnumu „valdžiai“, aktyvistai nėra mėgstami. Siūlyčiau: „Siekia bulvinio medalo.“ Aplinkiniai gana greitai pastebi aktyvistų egoizmą, o neretai – ir moralinių vertybių ignoravimą arba net jų neturėjimą. Visa veikla remiasi asmeninės naudos principu. Sovietinio režimo valdomoje Lietuvoje dauguma aktyvistų tapo kolaborantais, įsitikinusiai, kad tik taip ir dera elgtis.

Net ir dabar, praėjus daugiau kaip trimis dešimtmečiams nuo sovietinio režimo pabaigos, retai išgirstame savikritišką savo buvusios kolaborantinės veiklos įvertinimą. Daug dažniau aiškinama, kad „nebuvo kito pasirinkimo“ arba „ir tada mes dirbome Lietuvai“. Štai kodėl iki šiol dedamos sutelktos pastangos įslaptinti visa tai, kas buvo nedora ir net nusikalstama. Kolaborantai ir šiandien išryškina tik tuos savo veiklos faktus, kurie gali būti bent kiek pateisinami, kaip diplomatiškai ar bent suvokiami kaip objektyviai neišvengiami. Kaip kitaip galima vertinti pastangas ilgiems dešimtmečiams įslaptinti asmenų, bendradarbiavusių su SSRS KGB (Valstybės saugumo komitetas), GRU (Vyriausioji žvalgybos valdyba, t. y. karinė žvalgyba) ar Varšuvos blokui priklausiusiomis bei kitų valstybių vadinamosiomis saugumo arba žvalgybos institucijomis.

Motyvacija visa tai slėpti – labai paprasta: po septynių dešimtmečių sovietinių represijų, kalinimo ir tremties epizodai bus tik seniai praėjusios istorijos laikotarpio ženklai. Vos vienas kitas buvusių tremtinių ar kalininių provaikaitis domėsis į amžinybę išėjusių kartų patirtimi. Patys kolaborantai taip pat jau bus seniai nusinešę į užmarštį tai, kaip anuo metu prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo praradimo, kaip dalyvavo persekiojant Pirmosios Respublikos visuomenės veikėjus.

Tačiau dabartis dar daug ko nėra paslėpusi. Dar gyvi ir represuoti, ir jų vaikai bei vaikaičiai. Anot poeto žodžių, dar tebėra tie, kuriems skauda. Todėl kolaborantais tapę asmenys deda milžiniškas pastangas, siekdami supainioti istorinių faktų autentiškumą, apipinti juos neva objektyvių aplinkybių traktuote, neretai pasitelkdamai ne tik nutylėjimą, bet ir faktų klastotes. Įdomu tai, kad išdavikišką tėvų ir kitų artimų giminių veiklą įnirtingai bando teisinti jų vaikai. Neretai tai daroma gana subtiliai, pasitelkus tiek realias aplinkybes, tiek ir įžūlią demagogiją.

Vienu iš ryškiausių pavyzdžių yra „Lietuvos TSR himno“ autoriaus, sovietinio švietimo komisaro Antano Venclovos sūnaus Tomo Venclovos veikla. Šis asmuo, į viešąją erdvę įžengęs neva astronomijos tematika vaikams ir jaunimui skirta knygele „Raketos, planetos ir mes“ (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962, 166 p.), bando pasitelkti tiek gana platų savo apsiskaitymą, tiek „disidento“ etiketę. Daugybėje dabartinio laikotarpio publikacijų jis bando įžūliai menkinti Sąjūdžio veiklą ir Lietuvos valstybės atkūrimo reikšmę, tendencingai pasisako apie atkurtos valstybės literatūrą, ypač poeziją (Justiną Marcinkevičių, Bernardą Brazdžionį) ir lietuvišką tautinį paveldą, bandydamas jam pripiršti antilenkiškumą ir primityvumą.

Prabėgus vos porai metų po Kovo 11-osios Akto paskelbimo, naujų knygų lentynose pasirodė itin gausi memuarų serija. Puikiai poligrafiškai apipavidalintos, skambiais, neretai net poetiškais pavadinimais apdovanotos vakarykščių kolaborantų prisiminimų knygos pasipylė lyg iš gausybės rago. Padedant nusamdytiems literatūriniais bendraautoriams, šios knygos parašytos gana sklandžia kalba. Jų turinys sudėliotas taip, kad patrauktų skaitytojų dėmesį neva dar niekam nežinomais faktais, demonstruojant neva visapusišką išprusimą, platų politinių įvykių panoramos išmanymą ir net gebėjimą pasinaudoti sovietinio laikotarpio silpnėmis, bandant bent kiek pristabdyti Lietuvos visuomenės rusifikaciją.

Ne vienas buvęs aršus kolaborantas, pajutęs stiprėjančią Sąjūdžio įtaką, staiga „persiorientavo“: iš karingo ateisto tapo uoliu kataliku istoriku ir, labai skubėdamas, puolė rašyti apie Vasario 16-osios Akto signatarus ar Pirmosios Respublikos visuomenės veikėjus, analizuoti naujausius visuomenės pasaulėžiūros virsmus. Taip atsirado gausybė naujų, tiesa, gana paviršutiniškų „tyrimų“ apie Sąjūdžio gimimą ir kt. Dabartiniu metu tokia „produkcija“ gerokai trukdo šiuos virsmus objektyviai įvertinti. Būtina atsizvelgti į tai, kad neretai anų laikų aktyvistai, patekę į kitą laikmetį, parodė ir neįtikėtiną darbštumą. Jie labai skubėjo suprast, kad iki jų apie tai dar niekas nerašė. Taip ir atsirado autorių, sugebėjusių per kelerius metus išleisti net po keliolika storų „monografijų“. Beje, kai kurie iš tokių autorių net niekada neturėjo jokio rimtesnio bazinio pasirinktos srities pasirengimo. Ateities tyrinėtojams teks gerokai nustepti sužinojus, kad daugybės istorijos tematikai skirtų knygų autorius – visai ne istorikas, o pagal specialybę, kuri nurodyta jo diplome, taip niekada ir nedirbęs. Sovietinio laikotarpio pabaigoje stropiai rašęs daktaro disertaciją apie mokslo klestėjimą „tarybų Lietuvoje“, bet nespejęs jos užbaigti, puolė į kitą sritį ir kitą vertinimų skalę.

Žinoma, moksle kartais pasitaiko, kad tyrėjas kardinaliai pakeičia tyrimų sritį arba tyrinėja kelias, visai negiminingas sritis. Todėl vertinimo skuba čia nepriimtina. Tik praėjus keliems dešimtmečiams, kiti tyrėjai, naudodami ir kitus šaltinius, ir kitus tyrimų metodus, gebės įvertinti, kas išanalizuota kruopščiai, o kas – tik paviršutiniškai.

Tai nėra lengva istorinės analizės sfera. Gerai žinomi (tiesa, gana reti) faktai, kai asmuo net įstodavo į komunistų partiją, taip tikėdamasis išsaugoti svarbias einamas pareigas, įtaką mokslo ir kultūros institucijose – tautos kultūros labui. Ne vienas anų dienų liudytojas gali priminti, kokie motyvai lėmė, kad tvirtus patriotinius įsitikinimus turintis žmogus tapdavo tos partijos nariu vien todėl, kad bent laikinai apsaugotų instituciją nuo pražūtingų tautai tendencijų įsigalėjimo. Antai gerai žinomas tautos folkloro saugotojas net kolegų buvo perspėtas, kad, tik tapęs „partiniu“, gali tikėtis dar kiek pratęsti patriotinę veiklą. Todėl negalima skubėti klijuoti kolaboranto etiketės, giliai neišanalizavus dar niekieno neatskleistų aplinkybių. Čia dera priminti ir tai, kad net ginkluotoje kovoje prieš okupantus dalyvavę tautos patriotai kuriam laikui buvo tapę „partiniais“. Tiesa, labai neilgam – tol, kol buvo „aktyvistų“ įskūsti. Bet tenka pakartoti, kad tai buvo labai reti ir trumpalaikiai atvejai, nes tuometinė sistema gana greitai priversdavo priimti sprendimus, nesiderinančius nei su patriotinėmis nuostatomis, nei su sąžine.

Vis tik yra dar vienas reiškinys – daug pavojingesnis mūsų dienoms. Tai ne valstybės istorijos, bet dabarties tema. Anaipol ne visi vakarykščių aktyvistų – komunistų ir komjaunuolių – palikuonys rašo memuarus. Daug gausnis jų būrys darbuojasi srityse, nuo kurių raidos priklauso mūsų dabartinis gyvenimas, dabar priimami valstybės institucijų sprendimai, teisės aktai, strategijos. Šio sluoksnio atstovai itin mėgsta pabrėžti, kad „vaikai už tėvų nuodėmes neatsako“. Bet ir dabartinė, neseniai praūžusios pandemijos prislopinta visuomenė vis dažniau klausia, kodėl Pirmojoje Respublikoje žemės reforma buvo įvykdyta per keletą metų, o Antrojoje tęsiasi jau ketvirtą dešimtmetį. Kodėl praradome daugiau kaip milijoną savo valstybės piliečių? *Apie tai – kitame numeryje.*

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Baltijos jūros parlamentinėje konferencijoje: stabdomas bendradarbiavimas su Rusijos parlamentu ir kitomis Rusijos institucijomis. Seimo delegacijos Baltijos Asamblėjoje pirmininkas Andrius Kupčinskas ir jo pavaduotoja Orinta Leiputė birželio 12–13 d. dalyvavo Stokholme vykusioje 31-ojoje Baltijos jūros parlamentinėje konferencijoje, kurioje kalbėta apie Baltijos jūros regiono ateitį, atsaką į Rusijos invaziją Ukrainoje, aptartos tvirtos demokratijos, žmogaus teisių apsaugos ir darnaus regiono vystymosi temos.

Kaip akcentuoja Seimo delegacijos Baltijos Asamblėjoje pirmininkas Andrius Kupčinskas, Baltijos jūros parlamentinė konferencija nekeičia savo pozicijos Ukrainos klausimu ir griežčiausiai smerkia Rusijos Federacijos vykdomą agresiją Ukrainoje: visiškai nepateisinamą, plataus masto karinį puolimą prieš Ukrainos suverenitetą, nepriklausomybę ir žmones. „Su skausmu matome, kad kiekvieną dieną nekalti žmonės niekingai žudomi, atakuojami ir verčiami bėgti iš tėvynės baimindamiesi dėl savo šeimų, draugų ir kitų bendrapiliečių gyvybių. Kasdieniai žiaurūs, nežmoniški išpuoliai prieš Ukrainą, jos civilinės ir kritinės infrastruktūros naikinimas kelia vis didesnę grėsmę taikai, stabilumui, demokratijai visoje Europoje ir pasaulyje“, – pabrėžia A. Kupčinskas.

Seimo Kultūros komiteto pirmininko prof. Vytauto Juozapaičio pranešimas: parlamentaras pakviestas tapti Europos kultūros parlamento nariu. Į Seimo Kultūros komiteto pirmininką Vytautą Juozapaitį kreipėsi Europos kultūros parlamento vadovas, ambasadorius Karl-Erikas Normanas (*Karl-Erik Norrman*), informuodamas, kad Europos kultūros parlamento Skyrimų komitetas nusprendė kviešti Vytautą Juozapaitį tapti nauju Europos kultūros parlamento nariu. Komiteto pirmininkas pažymėjo, kad jo nariai galės susitikti su V. Juozapaičiu, kai susirinks į savo sesiją Kaune šių metų rugsėjo 9–11 d.

Lietuvos įvaizdis pasaulyje. Birželio 17 d. posėdžiavusi Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija aptarė Lietuvos įvaizdžio užsienyje geopolitinių pokyčių kontekste ir pasipriešinimo propagandai klausimus, Lietuvos ir diasporos sporto problemas bei Pasaulio lietuvių sporto žaidynių organizavimo klausimus bei priėmė dvi rezolucijas.

Komisijos narys, žymus Lietuvos ir Kanados rašytojas Antanas Šileika akcentavo stiprėjančią teigiamą Lietuvos įvaizdį užsienio žiniasklaidoje, ypač tai tapo matoma dėl tvirtos Lietuvos pozicijos karo Ukrainoje metu. Komisijos narė, Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkė, Nepriklausomybės Akto signatarė Laima Andrikenė pabrėžė, kad „teigiamas Lietuvos įvaizdis daugiau yra demokratiniame pasaulyje, bet autokratiniai režimai formuoja Lietuvos įvaizdį visiškai ne Lietuvos naudai“.

Krašto apsaugos ministro patarėjos Kamilė Šeraitė ir Aušra Kudirkaitė pristatė Krašto apsaugos ministerijos ir Lietuvos kariuomenės atliekamą darbą, formuojant Lietuvos, kaip vykdančios įsipareigojimus, patikimos NATO narės įvaizdį. Užsienio reikalų ministerijos Komunikacijos ir kultūrinės diplomatijos departamento direktorius Marius Janukonis pristatė Užsienio reikalų ministerijos atliekamą darbą, formuojant teigiamą Lietuvos įvaizdį užsienyje, ir pasidžiaugė išaugusiu užsienio žiniasklaidos dėmesiu Lietuvai. Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkė Paulė Kuzmickienė pristatė Lietuvos laisvės kovų, pasipriešinimo okupacijai ir valstybės istorinės atminties politiką.

Komisijos nario pavaduotojas Laurynas Misevičius iš Jungtinių Amerikos Valstijų, ilgametis Pasaulio lietuvių bendruomenės sportinių renginių organizatorius, pasidžiaugė, kad komisija svarsto ir sporto reikalus. Švietimo, mokslo ir sporto viceministras Linas Obcarskas pristatė pasiruošimą šių metų liepos 14–17 d. Druskininkuose vyksiančioms Pasaulio lietuvių sporto žaidynėms, į kurias suvažiuos lietuviai iš 23 pasaulio šalių. Komisijos pirmininkas Jonas Bružas iš Jungtinių Amerikos Valstijų apžvelgė institucijų atsakymus į Seimo IV (pavasario) sesijoje komisijos priimtas rezolucijas.

Tauragės žaliąji misija – modelis visai savivaldai. Meitiniame pranešime Lietuvos Prezidentui pabrėžus savivaldos svarbą, siekiant aplinkosaugos ir klimato valdymo tikslų, Seimo narys Romualdas Vaitkus atkreipia dėmesį, kad iš Tauragės pavyzdį gali imti visa Lietuva. R. Vaitkaus paste-

Kalba – turtas, kuris nesudegs

■ Atkelta iš 2 p.

Smagu girdėti užkietėjusius greičio mėgėjus, subtiliai tariančius „Lamborghini“ („g“), ar rimtus realistus, vis svarstančius „Volkswagen“ privalumus ir jau pradedančius suvokti kontroversiškos frazės „Das auto“ pirmo žodžio (artikelio) reikšmę. Jau turbūt nieko nebestebina vis dažniau girdimas posakis „vyšnia ant torto“ (pranc. „*la cerise sur le gâteau*“), nors mums jis ir skamba lietuviškai kiek neįprastai, ar ne visai tikęs posakis – atvykęs iš anglų kalbos – „turėti gerą laiką“ (angl. „*to have a good time*“).

Vienos kalbos mums artimos – lyg seserys ar broliai, kitos – galbūt seniai matyti ar užmiršti pažįstami. Štai, kad ir ukrainiečių kalba jau tampa mums sava – lyg draugas, kurį seniai matėme, o dabar džiaugiamės sutikę, todėl ir norisi su juo būti, bendrauti, tiesiog klausytis. Nebestebina ir Europos Sąjungos šalių internetų teiginiai apie įprastinę rytmečio rutiną: „Atsikeliu, geriu kavą ir klausausi Prezidento V. Zelenskio naktinių rytmetinių išvalgų“ (teisingai spėjate – būtent ukrainiečių kalba). Na, ir mes visi juk labai greitai išmokome ir kartojame šmaikščias, garbingas frazes ukrainietiška. Prisiminėme ir kiek primirštą rusų kalbą (ypač skambiuose posakiuose). Deja, ne visada anglų ar kita kalba gelbėja, bendraujant su ukrainiečiais. Štai prie šio aspekto ir norėčiau stabtelėti.

Ukrainiečių kalba įgavo stipresnes pozicijas 2019 m. birželio 16 d., įsigaliojus įstatymui, skelbiančiam ją valstybine kalba. Tai buvo tarsi lingvistinis perversmas Ukrainoje, sulaukęs stipraus pasipriešinimo iš prorusiškosios opozicijos. Bendraujant su ukrainiečiais, išryškėja jų gėrėjimasis savo valstybine kalba. Tuo teko neseniai įsitikinti ne tik „Eurovizijos“ dainų konkurso metu, bet ir kalbant su dviem šauniomis studentėmis iš Ukrainos, kurios, prasidėjus karui,

VDU prof. Ingrida Eglė Žindžiuvienė

buvo priimtos tęsti studijų Vytauto Didžiojo universiteto bakalauro studijų programoje „Anglų filologija“. Kilusios iš to paties miesto – Žytomyro – susitiko Kaune. Abi kalba ir ukrainiečių, ir rusų kalbomis, tačiau tik vienos jų šeimoje kalbama ukrainietiška ir tuo mergina itin didžiuojasi.

Abi svarstė, kaip būtų keitęsis gyvenimas, jei ukrainiečių kalba jau seniai būtų buvusi valstybinė. Šios studentės taip pat pripažino, kad ir anglų kalba, ir kitos užsienio kalbos nėra pakankamai gerai mokomos Ukrainoje. Nors pastaraisiais metais jų gimtojoje šalyje ir įvyko tam tikrų pokyčių, tačiau užsienio kalboms vis dar nėra skiriama daug dėmesio. Studentės pastebėjo, kad Lietuvoje žmonės daug geriau kalba užsienio kalbomis (ypač anglų), nei Ukrainoje, ir apgailėstavo, kad užsienio kalbų padėtis Ukrainoje labai skiriasi nuo kalbų politikos Lietuvoje. Jos išreiškė nuomonę, kad čia atvykusius ukrainiečių

vaikus ir suaugusiuosius reikėtų mokyti ne tik lietuvių kalbos, bet ir anglų. Tai, pasak šių studentų, jiems atvertų naujas galimybes, kurių galbūt nebūtų turėję net gimtojoje šalyje. Anglų kalba jiems padėtų sekti objektyvią informaciją įvairiuose užsienio žinių portaluose, susipažinti su Europos Sąjungos dokumentais ar bendrauti su Europos Sąjungos šalių piliečiais.

Po šio įkvepiančio pokalbio su ukrainietėmis pabandžiau prisiminti, kada gi Lietuvoje anglų kalba tapo pirmąja privaloma užsienio kalba. Teko gerokai nustepti, kad tik nuo 2009 m. rugsėjo 1 d. anglų kalba buvo įvesta visose pradinėse mokyklose nuo antros klasės. 2008 m. ir anksčiau vyko aršūs debatai dėl šios privalomos kalbos: buvo svarstoma, ar užsienio kalbos įtraukimas į ugdomąsias programas nebus žalingas vaikų psichinei sveikatai, ar nepakenks jų vystymuisi ir t. t.

Įdomiausia, kad daugelis priešininkų dar nesunkiai galėjo prisiminti tuos laikus, kai būtent rusų kalba buvo sudėtinė mokomųjų programų privalomoji dalis, nors nebuvo ar negalėjo būti iniciatorių tam priešintis. Taigi, tai, kas buvo karštų diskusijų objektas, dabar yra savaime suprantamas dalykas. Atlikti įvairūs tyrimai rodo, kad lingvistinis ugdymas, mokant vienos ar daugiau užsienio kalbų, ne tik visokeriopai prisideda prie vaikų ugdymo, bet ir lavina jų klausą bei jautrumą įvairiems lingvistiniams niuansams. Galime džiaugtis, kad atsiranda vis daugiau tėvų, skatinančių savo vaikus mokytis kelių užsienio kalbų.

Kiekviena kalba yra jėga, padedanti mums pažinti pasaulį ir save. Kalba – tarsi instrumentas, įgalinantis mus suvokti aplinką. Tai – tarsi veidrodis, kurio atspindyje matome ir save, ir mus supantį pasaulį. Kalba mums suteikia galimybes atrasti naujus iššūkius, išspręsti problemas, suprasti kitus, skleisti žinias, daryti atradimus, gilintis į pa-

saulio kultūrinius lobynus, skaityti, dainuoti ir svajoti. Kalba ar kalbos yra mūsų tapatybės tvarinys: ne veltui vis primenama, kad „esi tiek kartų žmogus, kiek kalbų moki“.

Kalbėdami mes tampame artimesni kitiems, su kiekviena kalba įgauname daugiau pasitikėjimo savimi ir daugiau žinių bei supratimo apie kitus. Kalba yra ir nuosavybė, mūsų turtas, kurį galime nuolat puošti, tobulinti, atstatyti. Tai turtas, kuris nei sudegs, nei sugrius, nei išnyks, o bus visada šalia. Kalba yra neatsiejama nuo mūsų dalis – mes gyvename joje, o ji gyvena su mumis. Kalbos yra ginklai, padedantys kovoje su priešais ir, galbūt, net galintys užkirsti kelią agresijai. Kiekviena išmokta kalba mums suteikia ryžto, kviečia naujiems siekiams.

Todėl ypač džiugina tokie reiškiniai, kaip visais medijų kanalais transliuojami įkvepiantys Jungtinės Karalystės premjero B. Johnson pasisakymai uginga anglų kalba ar Jungtinių Amerikos Valstijų prezidento J. Biden rimti teiginiai ir paraginimai, ar net Ukrainos prezidento V. Zelenskio kalbą (pirmaisiais karo mėnesiais) rinkinio pasirodymas prancūzų kalba. Beje, pastarasis reiškinys suvienijęs ir vertėjus, ir diplomatus, ir politikus, nustebino tokiu operatyvumu. Kai kurie Prezidento V. Zelenskio pasisakymai išversti iš ukrainiečių kalbos, kiti – iš anglų. Jau pats faktas, kad šį balandį pasirodęs pirmasis tokio pobūdžio rinkinys išleistas Paryžiuje prancūzų kalba, yra tarsi kalbų vienybės įrodymas – puikus pavyzdys, kad ši „lingvistinė“ vienybė yra stipri jėga. Neseniai Kanadoje pasirodęs prancūzų kalba rašančio kanadiečių poeto Bernard Anton eilėraščių rinkinys „Laurai Ukrainai“ („*Lauriers pour l'Ukraine*“) yra tarsi laurų vainikai visoms kalboms – ir pasakytoms, ir išmoktoms, ir toms, kurių mokomės visą gyvenimą, nuolat jas tobulindami, ar ypač toms, kurias norime studijuoti! ■

„Viltys, kad skaičiukai ir formulės išgelbės pasaulį, yra smarkiai pasenusios“

Pokalbis su VDU profesoriumi Egidijumi Aleksandravičiumi

VDU prof. Egidijus Aleksandravičius.
Jono Petronio nuotr.

„Tai yra jau įrodytas faktas, kad be humanitarinių mokslų negalima ruošti jokių tikslųjų mokslų profesionalų. Paklauskite didžiojo kompiuterių genijaus Algirdo Avižienio. Jis jums patvirtins, kad kitaip nebegalima. Siauras specializavimas ir viltys, kad skaičiukai ir formulės išgelbės pasaulį, šiais laikais jau yra labai smarkiai pasenę. Humanistika yra vienas iš svarbių technologijos, gamtos ir kitų mokslų variklių“, – tikina istorikas, Vy-

tauto Didžiojo universiteto (VDU) Lietuvių išėivijos instituto direktorius profesorius Egidijus Aleksandravičius.

Pasak istoriko, užsienio šalyse humanitariniai mokslai išties dešimtmečius yra vertinami kaip itin svarbūs. Pavyzdžiui, viena prestižiškiausių, aukščiausio lygio technologijų institucijų – JAV Masačusetso technologijos institutas (angl. *Massachusetts Institute of Technology*) jau daug metų į savo programų turinį, kaip privalomus, įtraukia ir humanitarinių mokslų dalykus. Didžiosios technologijų įmonės ir organizacijos, tokios kaip „Google“ ar NASA, taip pat turi ilgametę tradiciją nuolat samdyti ir humanitarus, neapsiribodamos vien technologijų specialistais.

„Inžinerija be meninės vaizduotės, be emocinio intelekto savybių, be žmogaus pilnatvės taip pat yra labai ribota. Kaip gali inžinierius ar chemikas pasiekti savo gyvenimo kūrybinę pilnatvę, jeigu jis nėra per humanistiką pasiekęs tam tikros brandos,

jautrumo? Aukštesnės kultūros kraštuose Vakarų demokratijų ir visuomenių atstovams tai yra savaime aiškūs dalykai“, – teigia prof. E. Aleksandravičius.

Posovietinėse šalyse – žemas empatijos lygis

Lietuvoje žmonėms humanitarinių

mokslų svarbą suvokti dažnai yra sunkiau. Tikėtina, kad viena iš to priežasčių gali būti sovietinio švietimo paveldėjimas. Sovietinėje santvarkoje žmogus buvo ruošiamas visą gyvenimą dirbti tą patį darbą, o gilesni klausimai, kuriuos paliečia humanitarai, buvo

■ Nukelta į 5 p.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

bėjimu, konkretus miestas tarp Prezidento G. Nausėdos metinių pranešimų paminėtas pirmą kartą. Tauragės savivaldybę Prezidentas išskyrė skaitydamas metinį pranešimą. „Lietuvos savivalda gali atlikti reikšmingą vaidmenį, stiprinant aplinkosaugą bei kovojant su klimato kaita. Kartais pakanka jai tiesiog netrukdyti. Neseniai Vilnius ir Tauragė parodė sveikintą ambiciją, pri-

sijungę prie 100 Europos Sąjungos miestų, siekiančių klimatui neutraliais tapti dar iki 2030 metų“, – sakė G. Nausėda.

2021 m. kovą dabartinė Vyriausybė įvardijo tris pagrindinius šios kadencijos prioritetus: žaliasis kursas, skaitmenizacija, švietimas. Viena europinio žaliąjo kurso misijų yra 100 miestų paversti klimatui neutraliais iki 2030 m. Vilnių ir Tauragę į šį šimtuką atrinko Europos Komisija. ■

Universiteto misija: ugdyti studentus, pasitelkiant humanistines vertybes

Pokalbis su VDU prof. Ineta Dabašinskiene

„Ukrainos karo pradžioje matėme, kaip vangiai reaguoja visa Vakarų Europa, todėl daugelis mūsų, ir aš asmeniškai, buvome nusivylę. Skirtingų šalių universitetų vadovai, netgi išreiškus poziciją savo šalies vadovybei, vengdavo aiškiai suformuluoti institucines nuostatas. Turiu pripažinti, kad mane tai labai stipriai nuvylė ir negaliu su tuo susitaikyti. Tikrai norėjosi ne tokių nugludintų, politiškai korektiškų frazių, bet drąsesnės ir aiškesnės pozicijos šios agresijos, karo atžvilgiu. Suprantu, kad daug kas priklauso nuo politinio, istorinio ir geografinio konteksto, tačiau būtent akademinė aplinka turi būti jautriausia ir operatyviausia atliepiant humanistines vertybes“, – įsitikinusi prof. Ineta Dabašinskiene – Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) profesorė ir „Europos Sąjungos pokyčiai“ (angl. „Transform4Europe“) institucinė koordinatore.

I. Dabašinskiene teigimu, pastaruoju metu daug kalbama apie „sėkmingą“ aukštąjį mokslą tik technologijų, inovacijų, verslumo kontekste, t. y. viskas vertinama tik labai pragmatišku (naudos) požiūriu, o humanistiniai ir vertybiniai dalykai lyg savaime palikti būti kažkur šalia. „Universitetai – tai ta erdvė, kur studentai pirmiausia turėtų būti ugdomi per vertybinių vektorių – padedant suvokti, kas iš tiesų gyvenime yra svarbu, kokie yra moraliniai principai, ir tik tada juos kreipti konkretesnės disciplinos link. Tik brandi, empatiška ir pilietiškai atsakinga visuomenė galės kurti ir saugesnę ateitį“, – teigia VDU profesorė.

VDU prof. Ineta Dabašinskiene

– Kaip matote ir vertinate universitetus šiuolaikiniame pasaulyje?

– Ligi šiol ėjome paprastesniu, lengvesniu keliu – kaip uždirbti daugiau pinigų, kaip viską padaryti greičiau, efektyviau. Visa tai skatino tik lenktynes ir konkurenciją, užnugaryje paliekant tikrąją prasmę. Mes išmokome labai gerai vartoti europinį institucinį žargoną, prisitaikyti prie raštų kalbos, nuolat manipuliudami tam tikrais raktažodžiais, atpažįstamais biurokratų. Įtrauktis, integracija, lygios teisės, galimybės, išmanioji visuomenė, tarpkultūrinė kompetencija ir pan. tapo neatsiejama universitetinio diskurso dalimi, tačiau nebūtinai nuoširdžiai suvokiama ir įgyvendinama praktikoje. Žodžių reikšmės yra išblukusios ir nematome apčiuopiamo veiksmo ir turinio.

Šiuo požiūriu man labai skaudu, kad nuėjome į pragmatizmą – nuo politikos iki aukštojo mokslo sistemos. Lyg ir tikėjimės, kad ekonominiai, globalizaciniai saitai su-

stabdys pasaulį nuo karų ir Europa gyvens ir puoselės taiką. Tačiau taip neatsitiko, karas privertė suvokti, kad globalizacija, t. y. bendradarbiavimas su visais pasaulio regionais, visgi neužtikrino mums galimybių kalbėtis, suprasti, puoselėti ir ginti bendražmogiškąsias vertybes. Kitaip tariant, ne visuose regionuose žmonės supranta, kas yra teisės viršenybė, pagaliau – partnerinis susitarimas ir žodžio laikymasis.

Šiuolaikiniai studentai taip pat nori visko labai greitai, čia ir dabar. Tačiau reikia suvokti, kad universitetai skiriasi nuo vadinamųjų „švietimo verslų“, teikiančių greitas komercines mokymo paslaugas. Jie yra ir turi būti suvokiami kaip visa apimančios ugdymo(si) institucijos, kuriose svarbi reikšmė teikiama mokslo tyrimams, kūrybiniais ieškojimams ir savirealizacijai. Universitetai turi atrasti galimybes ugdyti studentus pasitelkdami humanistines vertybes ir formuodami jaunų žmonių moralinį stuburą. Šių dienų akivaizdoje tai – ypač aktualu, o visa kita, deja, yra jau antraeiliai dalykai. Galime sakyti, kad 2022 m. įvyko ideologijų lūžis ir laukiame globalaus perversmo, kuris įvyks tik perkrovus savo vertybinę sistemą. Universitetų misija čia – pagrindinė.

– **Esate minėjusi, kad užtenka Europos universitetams varžytis tarp savęs, reikia ieškoti sąlyčio taškų, bendradarbiauti ir konkuruoti Europai globaliai. Ar taip ir gimė idėja kurti „Transform4Europe“ aljansą, kuriame VDU už-**

ima svarbią poziciją? Papasakokite, kaip viskas išsirutuliojo.

– Iniciatyva įsilieti į „Transform4Europe“ buvo politinė. 2017 m. Prancūzijos prezidentas Emanuelis Makronas savo kalboje iškėlė idėją, kad būtina Europos universitetams vienyti. Europos Komisija į tai labai greitai sureagavo ir nusprendė burti universitetus bendroms iniciatyvoms, vienijantis ir kuriant vadinamąjį Europos universitetą.

Kaip įprasta Europos Komisijos programoms, buvo paskelbti šaukimai projektams, į kuriuos aktyviai pradėjo atsiliiepti įvairūs universitetai. VDU, bendradarbiaudamas su kitais partneriais, tapo aljanso „Transformuokimės Europoje“ („Transform4Europe“) dalimi. Į šį aljansą kartu atėjo Alikantės universitetas (Ispanija), Silezijos universitetas (Lenkija), Triesto universitetas (Italija), Sardinijos universitetas (Vokietija), Sofijos universitetas (Bulgarija) ir Estijos dailės akademija.

Šie Europos universitetų aljansai iš pradžių pradėjo trejų metų trukmės darbus, tačiau tai nėra, ką esame įpratę vadinti „projektu“, ribotos trukmės reiškiniumi, o ilgalaikę bendradarbiavimo iniciatyva. Europos Komisija lygiai taip pat nori, kad kuo daugiau Europos universitetų įsitrauktų į aljansus, ir tam skiria papildomų lėšų. **Po pirmųjų šaukimų šiuose aljansuose dalyvauja tik 5 proc. Europos universitetų**, o siekiama bent 10 proc. įsitraukimo, todėl ateityje daugės

■ Nukelta į 6 p.

„Viltys, kad skaičiukai ir formulės išgelbės pasaulį, yra smarkiai pasenusios“

Pokalbis su VDU profesoriumi Egidijumi Aleksandravičiumi

■ Atkelta iš 4 p.

paliekami nuošalėje, apsiribojant keliais indoktrinacijos kursais. „Tu turi gaminti raketas ar garvežius, tu turi pūškuoti prie savo konvejerio visą gyvenimą, o gyvenimo prasmė – jau nebe tavo reikalas.“ Valdžia tau pasakys. Perėjus tokias indoktrinacijos ir edukacijos nesąmones, viskas baigėsi begaliniu mūsų brutalumu, cinizmu. Tai paaiškina, kodėl sovietinės šalys, įskaitant Lietuvą, pasižymi tokiu žemu empatijos lygiu, mūsų žmonės pasižymi tokia didele nejautra“, – pastebi profesorius, papildydamas, kad toks ir buvo sovietinis tikslas – ankstyva specializacija, kuri pavertė žmogų atliekančiu tik vieną funkciją, nutolino nuo esminių valstybės ir visuomenės gyvenimo, būties klausimų.

„Humanistika tokiu atveju yra nereikalinga, nes žmonės pradės viskuo per daug abejoti. Žmonės gali pasidaryti per daug laisvi. Jie pradės ieškoti prasmės, o ne paklusnumo. Pradės didžiojo verslo klausinėti, kodėl yra taip, o ne kitaip. Mes Lietuvoje su savo karjerų, sąskaitų, gero materialinio gyvenimo sapnais esame taip nutolę nuo moralinės jautros – nuo to, kas yra dora ar nedora, kaip siekti savojo tikslo, kokia gyvenimo prasmė, lipant per visų galvas ir

visiškai jokių moralinių varžtų nevaržomoje konkurencijoje“, – teigia prof. E. Aleksandravičius.

Žmogiškumas svarbus visais laikais – ne tik vykstant karui

Anot jo, moralinė kultūra yra sritis, kuri yra jautriausia, kalbant apie humanistiką. Šią sritį pastaruoju metu prisimename dažniau, šalia vykstant karui, Rusijai Ukrainoje raketomis ne tik naikinant karinius taikinius, bet ir žudant nekaltus žmones. Tačiau žmogiškumas, dora, rūpestis kenčiančiais yra svarbūs visais laikais. Tą suprasti padeda būtent humanistika, humanitariniai mokslai.

„Kur lieka viltis, kad kas nors nedarytina vien dėl to, kad principai to neleidžia? Pas mus nedarytina, kai pinigų pritrūksta ir nebeleidžia ištekliai. Kada koks nors galios žymūnas pasakys: „Taip, priemonės yra, bet tai nedora, taip daryti negalima?“ Kažkas pasakys, kad kaip tik čia humanitariniai mokslai – visai nenaudingi, nes jie sustabdo žmogų nuo ryžtingumo ir verčia jį gilintis į moralines temas, o tada mašina nebe taip greitai rieda, traukinys ne taip greitai ritasi į pakalnę. Karo akivaizdoje tokius jausmus gali tik per humanistiką apčiuopti“, – pabrėžia VDU Lietuvių

išsivijos instituto direktorius.

Priešprieša tarp humanitarinių ir kitų mokslų – neteisinga

Pasak mokslininko, svarbu nekalbėti apie humanitarus vien kaip apie atskiros mokslo srities atstovus, galimai supriešinant juos su technologijų ar kitų mokslų specialistais. Humanitariniai mokslai neretai gali puikiai papildyti technologines žinias, ir atvirkščiai. Tą patvirtina iškilų asmenybių pavyzdžiai, tokie kaip VDU garbės daktaras profesorius Kazys Almenas, kuris buvo ne tik branduolinės fizikos ir inžinerijos profesorius, bet ir parašė net 25 romanus, arba branduolinės fizikos atstovas ir disidentas, Nobelio premijos laureatas Andrejus Sacharovas.

„Kazį Almeną visada prisimenu ir kaip patį turiningiausią gyvenimą gyvenusį žmogų, ir kaip mokslo ir žmogiškosios dvasios nešiotą, kaip tą pramuštgalvį „Beatnik Charlie“, kuriam nežinia koks pasaulio kampas būtų buvęs neprieinamas. Kartu – ir kaip žmogų, kuris galėjo visą savo sąmoningą gyvenimą kartoti: kada gi pagaliau suprastume, kad baisiausia, kas mūsų laukia. Tai yra ne kokia nors technologinė problema, tai – nuobodulys ir mūsų gyvenimo bepras-

mybės grėsmė“, – iškiliojo rašytojo, fiziko ir inžinieriaus žodžius prisiminė istorikas.

„Priešprieša yra neteisingas dalykas. Mes šiandien galime kalbėti apie didžiuosius pavyzdžius, kur ir humanistika, ir kūrybinė jautra, ir gebėjimas dirbti mokslo, technologijose yra telpantys viename žmoguje. Tai mano akyse čia yra idealas“, – primena prof. E. Aleksandravičius, atkreipęs dėmesį, kad trečiasis Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas, Konstitucijos autorius Thom Jefferson buvo ir trijų atvirų židinių sistemų kūrėjas, o lietuvių grožinės literatūros pradininku laikomas Kristijonas Donelaitis – ir muzikos instrumentų gamintojas.

„Kai pasisukdavo kalbos apie ugdymą ir kur studijuoti, aš pažįstamiems ir giminaičiams visada kartodavau: „Naudingiausi pasirodo tie dalykai, kurie jums būtiškai mąstant atrodo visiškai nenaudingi: tokie kaip muzikavimas, filosofijos teksto skaitymas, poezijos eilutės supratimas, Šventojo Rašto aiškinimasis. Jis gali turėti didelę praktinę naudą. Esu skaitęs paskaitą tokiu pavadinimu – „Apie begalinę nenaudingų dalykų naudą“. Tai čia – humanistika!“, – apibendrina prof. E. Aleksandravičius. *Parengė Martynas Gedvila, VDU Marketingo ir komunikacijos departamento specialistas* ■

Universiteto misija: ugdyti studentus, pasitelkiant humanistines vertybes

Pokalbis su VDU prof. Ineta Dabašinskiene

■ Atkelta iš 5 p.

universitetų, kurie jungsis prie jau veikiančių aljansų arba kurs naujus.

Šiuo metu VDU drauge su partneriais pakvietė prie „Transform4Europe“ prisijungti Portugalijos katalikišką ir Slovėnijos Primorskos universitetą. Dar vyksta integracijos procesas, tačiau tikimės, kad universitetai netrukus įsilies į bendrą veiklą ir „Transform4Europe“ aljansą sudarys jau nebe septyni, o devyni nariai.

Kadangi aljansų kūrimas yra Europos Komisijos vadovaujama programa, visi universitetai suinteresuoti tapti europinės iniciatyvos dalimi. Galima pasidžiaugti, kad Lietuvai integracija į skirtingus aljansus yra ypač sėkminga, nes net penki Lietuvos universitetai juose jau dalyvauja.

Nenuostabu, kad panašiai kaip universitetai yra skirtingi savo pakraipomis ar galbūt net misijomis, taip skirtingi ir aljansai, kurių dabar iš viso yra 41. Nepaisant to, akcentuojamas ir vykdomas bendradarbiavimas ir tarp pačių aljansų, siekiant vienyti esamus išteklius, plėtoti Europos viziją ir susivienijant konkuruoti globalioje kovoje su labai sparčiai tobulėjančiais Azijos universitetais, taip pat su anglosaksiškais šalimis, pirmaisia – Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, taip pat ir su Jungtine Karalyste, su kuria po „Brexite“, kaip žinome, tarp universitetinis bendradarbiavimas yra sudėtingesnis.

Tikiu, kad universitetams sujungus savo pajėgas, drauge kuriant jungtines programas ir laboratorijas mokslui, dalinantis esamais infrastruktūros ištekliais, bendradarbiaujant ir įgyvendinant naujas idėjas, jie galės sukurti reikšmingesnių rezultatų. Tokia yra europinė politinė vizija, o universitetai – šios vizijos pagrindiniai įgyvendintojai.

VDU buvo tarp kelių universitetų, kurie kūrė „Transform4Europe“ aljansą. Vokie-

Aljanso „Europos Sąjungos pokyčiai“ dalyviai Kaune

čiai yra šio aljanso koordinatoriai – su jais daugiausia generavome idėjas. Na, o pavadinimas „Transform4Europe“ kilo, supratęs, kad turime transformuoti kitokiai ateičiai ir individualiu, ir instituciniu lygmeniu. Labai gaila, tačiau matome, kad aukštojo mokslo erdvėje universitetai, kaip senos, tradicinės aukštosios mokyklos, pralaimi konkurencinėje kovoje su labai greitas švietimo paslaugas siūlančiais verslais. Klausimas, ką naujo šiandien gali pasiūlyti universitetai.

– **Kalbate apie pokyčius ir kitokią ateitį. Kokios sritys ateityje bus svarbiausios?**

– Galvodami apie pokyčius, mąstėme apie tai, su kokiomis problemomis susiduria pasaulis ir kaip mes jas galime spręsti. Klimato kaita buvo viena iš tų temų, juolab kad šie klausimai yra svarbūs visose disciplinose. Dar vienas svarbus dalykas – skaitmenizacija, kurią visi akcentuoja. VDU yra lyderis aljanso šiuo aspektu – subūręs

ekspertų grupę, nuolat konsultuojančią visus kitus Aljanso narius, taip pat padeda aljansui bendrauti virtualioje erdvėje.

Kita svarbi dimensija, kaip jau esu minėjusi, yra atsigręžti į socialinį-humanistinį universitetų lauką. Daugelis aljanso universitetų turi humanitarinių mokslų fakultetus, kai kurie – ir menų fakultetus, ir visi (išskyrus Estijos dailės akademiją) atlieka tyrimus bei įgyvendina studijas įvairiose mokslo srityse. VDU išsiskiria kaip stipriausias ir lyderiaujantis socialiniuose ir humanitariniuose moksluose, besistengiantis motyvuoti vis naujoms veikloms. Todėl noriu pasidžiaugti VDU kolegomis, mokslininkais ir departamentų darbuotojais, kurie puikiai dalijasi savo patirtimis ir žiniomis su aljanso nariais ir yra motyvuoti bendram darbui.

Kitas svarbus aljanso tikslas – antrenerystė ir bendradarbiavimas su socialiniais partneriais. Antrenerystę suvokiame ne tik kaip verslumą ir jo skatinimą, bet ir kaip

asmenų bei grupių bendradarbiavimą, ugdat kūrybiškumą. Kaip žinia, šiais metais Europos kultūros sostinė yra Kaunas, todėl mūsų artimiausias partneris šiais metais yra „Kaunas 2022“. Aljanso nariai bendradarbiauja bei atvyksta patirties semtis ir iš kitų mūsų kolegų skirtingose srityse – nuo švietimo ir pedagogų rengimo iki žemės ūkio.

– **„Transform4Europe“ aljansas yra neabejingas Ukrainos aukštojo mokslo situacijai karo akivaizdoje. Kaip vyksta bendravimas ir bendradarbiavimas su Ukrainos universitetais?**

– Po vasario 24 d. visi atsibudome kitose tikrovėje. Tie, kurie intensyviai bendradarbiavo su Ukrainos akademija, turi ten kolegų, bičiulių – jiems akademinės bendruomenės situacija ypač kelia nerimą. Visi aljanso universitetai nuo pirmųjų karo dienų teikia individualią pagalbą Ukrainos universitetams, paramą studentams. Visgi, kadangi mes, lietuviai, su lenkais esame arčiausiai Ukrainos karo – ėmėmės iniciatyvos, kad šis junginys būtų aktyvesnis ir pasiūlytų bendrą iniciatyvas. Esame jau numatę ne vieną veiklą mokslo tyrėjų mainams, jų kvalifikacijos tobulinimui, bendram dėstymui, tyrimams ir kt.

Svarbiausiai, ką jau atlikome, – pakvietėme ilgalaikį VDU partnerį – Mariupolio valstybinį universitetą – tapti mūsų „Transform4Europe“ aljanso asocijuotu partneriu. Tai nėra tik simbolinis aktas, nes jie, nors ir sugriauti, netekę savo kolegų ir studentų, bet, kaip ir „Azovstal“ kariai, pasiryžę ginti akademinės ir humanistines vertybes bei transformuoti naujai europinei akademinėi erai. Visi drauge mes pasistengsime, kad Mariupolio universitetas taptų ne tik moralinės atsakomybės simboliu, bet ir stipriu akademinės lyderystės židiniu.

„VDU NETWORK‘22“ – proveržis mokslo ir verslo bendradarbiavime

Indrė Sekevičienė

Vytauto Didžiojo universitete (VDU) pirmą kartą vyko tinklaveikos renginys „VDU NetWork‘22“. Jo metu VDU partneriams, verslo, viešojo, nevyriausybinio sektoriaus atstovams buvo pristatytos bendradarbiavimo su universitetu galimybės, tobulinant studijų procesą, mokslo ir verslo inovacijų kūrimą. Supažindinta, kaip kiekvienas individualiai ir visos organizacijos mastu gali nenutrūkstamai mokytis ir tobulėti visą gyvenimą.

Pirmoje renginio dalyje VDU rektorius prof. Juozas Augutis ir VšĮ „Kaunas In“ Verslo skyriaus vadovas Andrius Veršinskas pasirašė bendradarbiavimo sutartį. Pasak VDU rektoriaus, tokios partnerystės leidžia kurti ilgalaikį proveržį studijose, mokslo ir verslo bendradarbiavime, suteikia platesnes galimybes mokytis visą gyvenimą. VšĮ „Kaunas In“ Verslo skyriaus vadovas Andrius Veršinskas džiaugėsi plėtojamu bendradarbiavimu: „VDU turi daug potencialo, kuris svarbus ne tik Lietuvos įmonėms. Todėl bendradarbiaudami sieksime

VDU rektorius prof. Juozas Augutis ir VšĮ „Kaunas In“ Verslo skyriaus vadovas Andrius Veršinskas, pasirašius bendradarbiavimo sutartį

pristatyti visas galimybes kuo plačiau.“

Šiame renginyje VDU Studijų departamento direktorė Mykolė Lukošienė ir Studentų reikalų departamento direktorius Mantas Simanavičius pakvietė susirinkusius įmonių atstovus rasti galimybių įsitraukti į studijų procesą. „Studijų procesas be socialinių dalininkų aktyvaus įsitraukimo yra sunkiai įsivaizduojamas. Todėl visus norinčius kviečiame dalyvauti studijų programų

rengime, gynimo komisijose, kviešti studentus praktikoms ir stažuotėms, teikti temas baigiamiesiems darbams, tapti stipendijų steigėjais. Visuomet turime pasiūlymų, kaip organizacijos gali dalyvauti studijų procese, todėl kviečiame susitikti pokalbiams ir diskusijoms, aptariant konkrečius bendradarbiavimo modelius“, – teigė M. Lukošienė.

Nuo studijų – prie mokslo ir verslo bendradarbiavimo

VDU Komunikacijos ir technologijų perdavimo centro vadovas Edvinas Samys pristatė mokslo ir verslo bendradarbiavimo galimybes per tris pagrindines sritis: užsako-muosius mokslinius tyrimus, MTEP paslaugas ir galimybes įsitraukti į projektinę veiklą. „Mes jau turime nemažai pavyzdžių, kaip inovacijos gali išspręsti iš tiesų sudėtingas problemas. Mokslininkai, paskyrę žinių ieškojimui visą gyvenimą, turi didžiulį žinių ir patirties potencialą, kuris gali būti naudingas verslui, viešajam ar net nevyriausybiniam sektoriui. Mūsų centras yra pasirengęs užtikrinti tokio bendradarbiavimo procesą, nuo idėjos sukūrimo iki projektinių paraiškų ir komercializavimo strategijų parengimo. Tad

kiekvienas yra laukiamas susitikimuose su centro komandos nariais“, – sakė E. Samys.

Atliepiančios populiarėjančias mokymosi visą gyvenimą tendencijas, svarbiu renginio akcentu tapo VDU Profesinių kompetencijų vystymo centro vadovės dr. Aistės Ragauskaitės pranešimas, kuriame ji pakvietė renginio dalyvius susipažinti su individualiomis ir komandinėmis mokymosi galimybėmis, kompetencijų tobulinimu ir kompetencijų vertinimu. Anot pranešėjos, universiteto tikslas yra suteikti kokybiškas, mokslu ir praktika grįstas žinias. „Buriame plačią ekspertinių kompetencijų turinčių lektorių komandą, kuri pasiruošusi vesti mokymus daugiau kaip 100 temų. Esame plačios apimtys universitetas, tad mokymų tematiką ir profesionalių žinių turime iš tiesų daug. Pirmiausia kviečiame dalyvauti viešuose mokymuose, kurie yra nemokami ir vyksta nuotoliniu būdu, bei apsvaistyti galimybę kiekvienai organizacijai turėti mokymosi strategiją ir įgytas kompetencijas neformaliojo būdu užsiskaityti kaip svarbią patirtį“, – teigė dr. Aistė Ragauskaitė.

Ar dar ilgai pirksime vogtus daiktus?

Julija Zajančkauskaitė

Birželio 8 d. Europos Sąjungos intelektinės nuosavybės tarnybos (EUIPO) paskelbtoje 2022 m. intelektinės nuosavybės ir jaunimo rezultatų suvestinėje pateikiama naujausia informacija apie jaunuolių elgseną intelektinės nuosavybės teisių pažeidimų srityje po pandemijos. Tyrime nagrinėjami du intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo aspektai: jaunuolių, perkančių suklastotas prekes ir besinaudojančių piratiniu turiniu, elgesio tendencijos, vertinant tendencijas nuo 2016 m. Ištirtas 15–24 metų Lietuvos ir kitų Europos šalių jaunuolių požiūris į piratavimą bei klastojimą. Daugiau kaip pusė (52 proc.) apklausoje dalyvavusių 15–24 metų amžiaus europiečių teigė, kad praėjusiais metais internetu nusipirko bent vieną suklastotą gaminį – tiek sąmoningai, tiek atsitiktinai, o trečdalis (33 proc.) apklaustųjų nurodė, kad naudojosi skaitmeniniu turiniu iš neteisėtų šaltinių. 37 proc. respondentų suklastotus gaminius sąmoningai pirko ir 21 proc. sąmoningai naudojo turiniu iš neteisėtų šaltinių, jį klausydami, žaisdami, atsisiųsdami arba perdavinėdami srautu. Lietuvoje 42 proc. jaunuolių sąmoningai nusipirko suklastotą gaminį ir 19 proc. sąmoningai naudojo piratiniu turiniu.

Kita vertus, 60 proc. jaunų europiečių teigė pagedaujantys naudoti skaitmeniniu turiniu iš teisėtų šaltinių – 2019 m. tokį norą išreiškė 50 proc. apklaustųjų. Lietuvoje tokių jaunuolių yra 56 proc. Kaina ir prieinamumas tebėra pagrindiniai suklastotų gaminių pirkimo ir skaitmeninio piratavimo veiksniai, tačiau tarpusavio ir socialinė įtaka taip pat tampa vis svarbesnė. Kibernetinės grėsmės, sukčiavimas internete ir poveikis aplinkai yra vienos pagrindinių atgrasomųjų priemonių. Palyginti su ankstesniais rezultatais, tokių asmenų skaičius gerokai išaugo (14 proc. 2019 m.). Įvairiose šalyse šis skaičius labai nevienodas: didžiausia procentinė dalis yra Graikijoje (62 proc.), mažiausia – Čekijoje (24 proc.). Jaunuoliai dažniausiai sąmoningai perka šiuos suklastotus gaminius: drabužius ir aksesuarus (17 proc.), avalynę (14 proc.), elektroninius įrenginius (13 proc.), higienos, kosmetikos, asmens priežiūros reikmenis ir kvepalus (12 proc.).

Tačiau jaunuoliai suklastotus gaminius taip pat perka todėl, kad yra klaidinami: netyčinis suklastotų gaminių pirkimas siekia 37 proc. Respondentai pripažino, kad sunku atskirti tikras prekes nuo suklastotų. 48 proc. apklaustųjų tokių gaminių nepirko arba nebuvo tuo užtikrinti.

Kalbant apie skaitmeninį turinį, vis daugiau jaunuolių naudoja teisėtus šaltinius.

60 proc. respondentų nurodė, kad praėjusiais metais jie nesinaudojo turiniu iš neteisėtų šaltinių, jo neklausė, nežaidė, neatsisiuntė ir neperdavė srautu. 2019 m. tokių jaunuolių dalis siekė 51 proc., o 2016 m. – 40 proc., tad šie skaičiai patvirtina šią tendenciją. Sąmoningas piratavimas išlieka pastovus – 21 proc. jaunų vartotojų (kas penktas) pripažino, kad per pastaruosius 12 mėnesių jie sąmoningai pasinaudojo piratiniu turiniu. Didelė jaunuolių dalis naudojosi piratiniu turiniu, nes buvo suklaidinti. 12 proc. respondentų atsitiktinai pasinaudojo piratiniu turiniu, o 7 proc. nėra tuo užtikrinti. Pagrindinė piratinio turinio rūšis buvo filmai (61 proc.) ir televizijos serialai (52 proc.), taip pat muzika (36 proc.), kuriems daugiausia naudojamos specialios svetainės, programėlės ir socialinės medijos kanalai.

Atsižvelgdamas į naujuosius rezultatus, EUIPO vykdomasis direktorius Christian Archambeau pareiškė: „Ši trečioji intelektinės nuosavybės ir jaunimo rezultatų suvestinė, paskelbta Europos jaunimo metais, patvirtina ankstesniuose leidimuose nustatytas tendencijas ir suteikia daugiau informacijos apie jaunuolių suvokimą ir požiūrį. Šiuo metu, kai labai išaugo elektroninė prekyba ir skaitmeninis vartojimas, nerimą kelia sąmoningo ir netyčinio suklastotų prekių pirkimo

tendencija. Piratavimas nemažėja, net jei jauni vartotojai vis dažniau renkasi turinį iš teisėtų šaltinių. Ši nauja analizė yra vertinga priemonė, padedanti suinteresuotiesiems subjektams, politikos formuotojams, taip pat pedagogams ir pilietinės visuomenės organizacijoms kurti informuotumo didinimo iniciatyvas, kuriomis būtų remiamas informacija pagrįstas mūsų jaunų piliečių ir vartotojų pasirinkimas.“

Kaina ir prieinamumas tebėra pagrindinės suklastotų gaminių pirkimo ir sąmoningo naudojimosi piratiniu turiniu priežastys. Visgi, socialinė įtaka, pavyzdžiui, šeimos, draugų ar pažįstamų žmonių elgesys, tampa vis svarbesnė. Kiti veiksniai – nesirūpinimas, ar gaminy susklastotas (arba tai, kad turinio šaltinis neteisėtas), nepastebimas skirtumas tarp originalių ir suklastotų gaminių ir tai, ar lengva rasti arba internetu užsisakyti suklastotus gaminius. Kas dešimtas respondentas paminėjo nuomonės formuotojų ar garsių žmonių rekomendacijas. Atsakydami į klausimus apie gaminius ir skaitmeninį turinį, jaunuoliai nurodė, kad jų elgesį galėtų nulemti kylanti asmeninė rizika, susijusi su sukčiavimu internete ir kibernetinėmis grėsmėmis. Be to, apklausti jaunuoliai dabar plačiau užsimena apie geresnį neigiamo poveikio aplinkai ar visuomenei supratimą. ■

LIETUVOS MOKSLININKŲ ATRADIMAS GENETIKOJE

Alkuraya-Kučinskas genetinis sindromas

Akademikas, profesorius habil. dr. V. Kučinskas kartu su kolegomis identifikavo svarbų geną, kurio mutacijos sukelia intelektinę negalią. Penkių Vilniaus universiteto (VU) Medicinos fakulteto mokslininkų, 14 metų tyrinėjusių intelektinės negalios genetines priežastis, darbų ciklas buvo įvertintas Lietuvos mokslo premija. Svarbiausias momentas – atrastas naujas intelektinės negalios genas, kurio mutacijos lemia tam tikrą sindromą. Sindromas pavadintas Alkuraya-Kučinskas vardu. Tai vienas iš nedaugelio atvejų, kai sindromui suteiktas lietuvių mokslininko vardas.

Ištirta daugiau nei 500 asmenų

Tokių įspūdingų rezultatų mokslininkams leido pasiekti naujos technologijos ir galimybė bendradarbiauti bei dirbti drauge su užsienio tyrėjais. „Bene svarbiausias pagrindas mokslo tyrimams – finansavimas. Gali turėti ambicingą tikslą, priemones, bet, jei nebus investuota į tyrimus, neverta tikėtis jokios mokslo pažangos. Todėl mūsų darbų ciklui išties reikšmingos Lietuvos ir Europos Komisijos skirtos lėšos“, – sako profesorius, Lietuvos mokslų akademijos (LMA) akademikas, habilituotas biomedicinos mokslų daktaras Vaidutis Kučinskas. Jis drauge su savo kolegomis iš VU Medicinos fakulteto – prof. Egle Preikšaitiene, doc. Laima Ambrozaityte, prof. Loreta Cimbalis-tiene ir prof. Algirdu Utkumi – 2007–2020 m. tyrinėjo intelektinės negalios genetines priežastis ir ieškojo veiksmingų būdų negalią turinčiam žmogui bei jo šeimai užtikrinti kokybiškesnį gyvenimą. Šių mokslininkų

Akademikas Vaidutis Kučinskas

darbų ciklas „Genomo persitvarkymai esant įgimties centrinės nervų sistemos raidos sutrikimams: kilmė, genominiai mechanizmai, funkcinės ir klinikinės pasekmės“ buvo įvertintas Lietuvos mokslo premija biomedicinos ir žemės ūkio mokslų srityje.

Per tuos 13 metų mokslininkai tyrė ypač retus intelektinės negalios atvejus, ištyrė daugiau nei 500 asmenų iš Lietuvos, Šveicarijos, Saudo Arabijos, Prancūzijos, Nyderlandų, Singapūro, Italijos, Jungtinės Karalystės ir JAV. Čia ypač padėjo užsienio šalių kolegos, kurie lietuviams atvėrė savo duomenų bazes. Tačiau tai tik dalis išteklių, kita pusė – VU mokslininkai patys rašė ir skambino šeimoms, kuriose yra asmenų su intelektine negalia, ir kvietė dalyvauti jų tyrime. Teko kantriai padirbėti, nes tyrimui privalomas ne tik intelekto negalią turinčio asmens, bet ir jo šeimos sutikimas – to reikalauja Lietuvos bioetikos komitetas.

Lietuvių mokslininkų sukaupta praktinė patirtis ir tarptautinio lygio žinios leido identifikuoti įvairias chromosominės ir monogeninės (ne)sindrominės intelektinės negalios priežastis. Tai vienas pirmųjų tokio

pobūdžio darbų Lietuvoje ir Rytų Europoje. Intelektinė negalia yra viena iš dažniausių šių dienų neįgalumo problemų. Daugeliu atvejų intelektinės negalios priežastys yra genetinės, tačiau 60 proc. pacientų jos lieka nežinomos.

„Mūsų darbas pirmiausia skirtas asmenims, kurie paprastai kreipiasi į Santaros klinikų Medicininės genetikos centrą, norėdami gauti tam tikros informacijos ir pagalbos. Kai prieš 50 metų pradėjau dirbti ligoninėje, tokiems žmonėms ar šeimai padėti buvo sunku, nes nebuvo pažangių tyrimo metodų, mažai žinojome apie žmogaus genomą. Tačiau po 2003-ųjų, kai buvo nustatyta DNR seka, imta kurti metodus, kurie leido arčiau pažinti žmogų ir jo intelekto genetinę determinaciją, t. y. kokie genai ir kaip lemia intelekto laipsnį. Mūsų projekto partneris – Šveicarijos Lozanos universitetas – jau daugelį metų pirmąją funkcinę genomiką srityje ir turi didelę patirtį, tyrinėjant intelektinę negalią. Būtent su užsienio kolegomis mums pavyko pasistūmėti giliau: iki tol ieškojome genų apskritai, o čia nusitaikėme į konkrečius genus ir žiūrėjome, kaip jie veikia.“

Genų redagavimo technologija – vadinamosios „genominės žirkklės“ – leido mums „išjungti“ genų veiklą ir žiūrėti, kaip konkretus genas veikia centrinės nervų sistemos raidą. Būtent šiuo metodu atradome naują intelektinės negalios geną KIAA1109 ir nustatėme, kad jo pakitimai (mutacijos) lemia tam tikrą sindromą“, – apie tyrimo etapus pasakojo prof. V. Kučinskas.

Atrastas genetinis sindromas pavadintas Alkuraya-Kučinskas vardu. Šį pavadinimą

sudaro dviejų šalių tyrimų vadovų pavardės. Tai vienas iš nedaugelio atvejų, kai genetiniam sindromui suteiktas lietuvių mokslininko vardas. Pagrindiniai sindromui būdingi klinikiniai požymiai yra galvos smegenų atrofiniai pakitimai ir sąnarių kontraktūros, taip pat pasireiškia intelektinė negalia, raumenų hipotonija bei kiti požymiai.

Atradimas leis padėti intelektinę negalią turintiems asmenims

Anot akad., prof. habil. dr. V. Kučinsko, mūsų genome gali būti iki kelių tūkstančių pakitimų, tačiau tik kvalifikuotas specialistas nustatys, kurie iš tų pakitimų yra susiję su konkrečia asmens liga, arba mokslininkai sakan, kurios genų mutacijos yra patogeninės. „Genetiniai tyrimai leidžia praplėsti intelektinę negalią turinčių asmenų galimybes: skirti tikslingesnius vaistus, numatyti galimas komplikacijas, kita linkme pakreipti mokymosi ar studijų programą ir pan. Tai žinant ir tikslingai taikant, intelektinę negalią turintis asmuo gali gyventi kokybiškesnį gyvenimą ir integruotis visuomenėje. Bendravimas, tokių asmenų ištraukimas iš atskirties yra labai svarbus brandžios visuomenės rodiklis. Sovietizacijos metais intelektinę negalią turintys asmenys buvo stigmatizuojami. Tai privalo keistis. Tikiuosi, kad ir mes savo atradimais prie to prisidedame“, – tvirtina mokslininkas.

Akad. prof. habil. dr. V. Kučinskas, aptardamas tyrimą, apie save kalba itin kukliai: „Mokslininkas – tai gyvenimo būdas. Jis turi tikėti savo darbu, nes kitaip nieko nepasieks.“

NAUJI SOCIALINIAI TYRIMAI

Įvertinti grėsmes eismo saugumui

Modesta Morkevičiūtė,
doc. dr. Laura Šeibokaitė

„Tiek pradantys, tiek ir patyrę vairuotojai gali būti nepasiruošę įvertinti pavojų eismui. Patys transporto priemonių vairuotojai sukelia net 67 proc. eismo įvykių. Fiksuojama daugybė atvejų, kai skaudžias pasekmes sukėlusius nelaimių priežastimi tapo aplinkybės, kai vairuotojas neteisingai numatė ar neatpažino pavojaus tam tikroje situacijoje“, – teigia Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Psichologijos katedros doktorantė Modesta Morkevičiūtė.

Tyrėjos teigimu, ši tendencija rodo, kad saugiam vairavimui labai svarbus gebėjimas aptikti, įvertinti ir tinkamai reaguoti į galimas grėsmes kelyje. Tikimybė patekti į autoįvyki labai sumažėja, kai vairuotojas turi gerus eismo pavojaus suvokimo įgūdžius. Todėl mokslininkai ir praktikai deda daug pastangų, kad surastų tinkamus būdus jiems tobulinti. Ji teigia: „Vairuotojų įgūdžiai nėra pastovūs. Jie gali keistis, priklausomai nuo turimų žinių, patyrimo ir kasdienio situacijų analizavimo. Vairuotojai gali išmokyti atpažinti situacijos pavojingumo signalus ir pasirinkti mažiausiai rizikingą būdą išvengti grėsmės.“

Net ir sukauptus didelę vairavimo patirtį, praleidus ne vieną dešimtmetį kelyje, ne visada išstobulinami gebėjimai, reikalingi siekiant deramai vertinti grėsmę. Besimokantiems vairuotojams trūksta patirties, jiems prireikia daugiau laiko atpažinti ir

VDU doktorantė Modesta Morkevičiūtė suvokti grėsmę eismui. Patyrę vairuotojai yra labiau pasitikintys savo vairavimo gebėjimais, tačiau neretai nuvertina galimą grėsmę. Todėl tobulinti pavojaus suvokimo įgūdžius svarbu visoms vairuotojų grupėms.

Siekiant gerinti grėsmių suvokimą, įvairiose šalyse (pvz., Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose, Australijoje) kuriamos specialios priemonės. Dauguma jų paremtos vairavimo situacijas demonstruojančiais vaizdo įrašais. Vieną tokių priemonių parengė ir VDU Psichologijos katedros mokslininkės. „Tai – šiuolaikiška, patraukli, trumpa, bet realias eismo situacijas demonstruojanti, aktyviu besimokančiojo dalyvavimu paremta nuotolinė mokymo programa. Ji orientuota į bendrą grėsmių kelyje numatymą bei į atskirų gebėjimų, kurie sudaro pavojaus

kelyje suvokimo kompetenciją, ugdymą“, – pasakoja viena iš projekto rengėjų doc. dr. Laura Šeibokaitė.

Programos metu vairuotojai įgyja reikiamų žinių ir atlieka praktines užduotis, taip formuodami ir tobulindami turimus įgūdžius, kaip išvengti pavojaus eismui. Demonstruojant įvairias vairavimo situacijas kompiuterio ekrane, pateikiant aktualią teorinę informaciją ir dalinantis praktiniais patarimais, vairuotojai mokomi dėmesingumo ir sąmoningumo, pratinami atpažinti pavojingas situacijas ir mokomi, kaip išvengti pavojaus. Lietuvoje sukurta programą jau spėta išbandyti ir įvertinti: tyrime dalyvavo beveik 200 besimokančių ir patyrusių vairuotojų. Daugiau nei metus trukęs tyrimas parodė, kad dėl mokymų reikšmingai pagerėjo vairuotojų pasirengimas suvokti grėsmes kelyje.

„Tokie mokymai yra itin svarbūs, bet įgūdžius reikia tobulinti ir toliau. Vairuotojai turėtų nepamiršti nuolat vertinti eismo pokyčius ir ypač vengti pašalinės veiklos, nes ji nukreipia dėmesį nuo galimų grėsmių. Į jas galima reaguoti greičiau, jei žmogus stengiasi iš anksto suvokti kitų eismo dalyvių ketinimus, apie kuriuos pastarieji signalizuoja, pavyzdžiui, įspėjamaisiais transporto priemonės signalais, vairavimo trajektorijos keitimui, kūno judesiais ir kt.“, – pasakoja doc. dr. L. Šeibokaitė.

Pasak docentės, Lietuva eismo saugumo srityje iki šiol pasižymi ne itin džiuginan-

Šiuolaikinė sankryža. Asociatyvi nuotr.

čia statistika. 2019 m. Lietuva užėmė šeštą vietą Europos Sąjungoje pagal žuvusiųjų kelyje skaičių milijonui gyventojų (67), o 2021-aisiais šioje kategorijoje nukrito į dešimtą vietą. „Nors paskutiniaisiais metais eismo saugumo situacija Lietuvoje gerėjo, tačiau vis dar esame tarp tų Europos Sąjungos šalių, kuriose žuvusiųjų keliuose skaičius milijonui gyventojų yra itin didelis. Šią statistiką galima koreguoti efektyvumą įrodžiusiomis priemonėmis – programomis, ugdančiomis gebėjimus suvokti grėsmes kelyje“, – teigia mokslininkė.

Pavojaus kelyje suvokimo gebėjimų ugdymo programa ir jos efektyvumo tyrimas yra sudėtinė projekto „Pavojaus kelyje suvokimo mokymas skirtingose vairuotojų grupėse: galimybės, efektyvumas ir poveikis eismo saugumui“ (PaKelSuMo, finansavimo sutartis Nr. S-MIP-19-1, finansuojama LMT) dalis. Projektui vadovauja prof. dr. Aukšė Endriulaitienė. Kartu šį projektą vykdo dr. Rasa Markšaitytė ir dr. Justina Slavinskienė.

Karinių dronų gamybos galimybės Lietuvoje

Prieš keletą savaičių Lietuva pasauliui dar kartą įrodė, kad karo akivaizdoje palaiko Ukrainą ir yra pasiryžusi padėti, ku tik gali. Per tris dienas Lietuvos ir užsienio gyventojai paaugojo per pusšes-

milijono eurų naujam Turkmijos gamybos bepiločiui orlaiviui „Bayraktar TB2“. Ši žinia greitai apskriejo visą pasaulį, o dronų gamybos kompanija nusprendė aparatą padovanoti Lietuvai, taip įvertindama šalies iniciatyvą.

„Bayraktar TB2“ savybės

„Bayraktar TB2“ gali vykdyti nuotoliniu būdu valdomus arba autonominius skrydžius. Orlaivį misijos metu stebi ir kontroliuoja įgula, esanti antžeminėje valdymo stotyje, kuri taip pat kontroliuoja ir ginklų panaudojimą.

„Nuotoliniu būdu pilotuojamas „Bayraktar TB2“ yra gana naujas produktas. Tai orlaivis, galintis skristi nedideliu tiesioginio matomumo iki 300 km atstumu nuo operatoriaus vidutiniame apie 5,5 km aukštyje. Yra ir nauja orlaivio modifikacija, TB2S, kuri pasižymi palydovine komunikacija. Tai suteikia galimybę orlaiviui skristi iki dešimt kartų toliau“, – teigia Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VILNIUS TECH) Antano Gustaičio aviacijos instituto (AGAI) aeronautikos inžinerijos docentas dr. Linas Gelažanskas.

„Bayraktar“ bepilotis orlaivis pasižymi sudėtingomis techninėmis ypatybėmis: turi mišrų sparnų korpuso dizainą su apversta V formos uodegos struktūra. Jo propeleris sumontuotas tarp galinių strėlių, kurį varo korpuso esančio vidaus degimo variklis. Pastarasis turi skrydžio valdymo sistemą su autopilotu, kilimo, kruizo, tūpimo ir stovėjimo galimybėmis. Kompiuterizuota skrydžio valdymo sistema – pagrindinis komponentas, kuris vykdo jutiklių suliejimo algoritmus realiuoju laiku. Konkrečiai misijai skirtas valdymas koreguojamas, naudojantis misijos valdymo kompiuterine sistema.

Lietuvos galimybės

Specialistų ir sąlygų, reikalingų tokiems ar panašioms dronams gaminti, Lietuvoje yra. „Nematau priežasties, kodėl Lietuvoje

negalėtume sukurti savo „Bayraktar“ versijos. Universiteto AGAI bepiločių orlaivių laboratorijoje turime visas šios gamybos dalis. Trūksta tik ryžto konkrečiai užduočiai ir daugybės testavimo valandų, kad galėtume pereiti nuo prototipo prie produkto“, – sako docentas.

L. Gelažanskas atkreipia dėmesį, kad patikimas sklandymo įrenginys yra tik dalis sistemos. Labai svarbus komponentas yra ir stebėjimo sistemos, po kuriomis neretai slepiasi ir dirbtinis intelektas. „Pagaminti kamerų sistemą, kuri gebėtų nuo judančios platformos stebėti objektus, esančius už 50–60 km – itin sunku. Dėl šios priežasties „Bayraktar TB2“ anksčiau naudojo kanadietišką sistemą, tačiau palaipsniui perėjo prie turkiškos sistemos. Viena svarbiausių dalių atakuojančiame drone yra amunicija. Ši sritis itin smarkiai kontroliuojama. „Bayraktar TB2“ naudoja kito Turkmijos gamintojo „Roketsan“ raketą“, – teigia universiteto ekspertas.

Visiems, norintiems pradėti savo karjerą ar išbandyti jėgas bepiločių orlaivių gamyboje, dabar atsiveria puikios galimybės. „Išaugęs dėmesys bepiločiams orlaiviams tik įrodo, kokia perspektyvi yra ši sritis. Dronų specialistų trūkumas juntamas jau dabar, o AGAI siūloma Avionikos studijų programa yra puikus pasirinkimas. Studijų metu besimokantieji ne tik įgauna fundamentalius inžinerinius pagrindus, bet ir turi unikalią galimybę – pagaminti savo bepilotį orlaivį“, – apie studijų galimybes pasakoja AGAI prodekanas Laurynas Šišovas. Tai neeilinė proga pritaikyti Lietuvos technologinę infrastruktūrą imtis dronų gamybos.

LIETUVOS MOKSLININKŲ ATRADIMAS GENETIKOJE

Alkuraya-Kučinskas genetinisis sindromas

■ Atkelta iš 7 p.

Smegenys nuolat dirba – svarstai, galvoji, atmeti, vėl naują mintį įsileidi... Gamtoje nuolat vyksta įvairiausi procesai, kartais pakanka pastebėti ir pagalvoti, kodėl? Būtent tie klausimai – kodėl ir kaip – mane traukia ieškoti, gilintis, tyrinėti“, – sako mokslo premijos laureatas.

Premija mokslininkui gali būti skirta kartą per 15 metų

Premijos kiekvienais metais skiriamos mokslininkams už Lietuvai reikšmingus ir taikomuosius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos darbus. Iš viso skiriamos ne daugiau kaip septynios premijos: po dvi – humanitarinių ir socialinių, fizinių mokslų, biomedicinos ir žemės ūkio mokslų, viena – technologijos mokslų srityje. Dar viena biomedicinos ir žemės ūkio mokslų srities premija skirta Jurgitai Skiecevičienėi, Laimui Virginijui Jonaičiui, Gediminui

Kiudeliui ir Juozui Kupčinskui už darbų ciklą „Navikinės ir uždegiminės virškinimo sistemos ligos: nauji molekuliniai biožymenys, klinikiniai-epidemiologiniai aspektai, šiuolaikiniai gydymo metodai“. Vienos premijos dydis – 32 tūkst. 760 eurų (780 bazinių socialinių išmokų).

Premijai gali būti siūlomi ne anksčiau nei per pastaruosius 15 metų atlikti darbai, kuriuose išnagrinėta aktuali mokslo problema, kurių tyrimų rezultatai įnešė svarų indėlį į mokslą, reikšmingai paskatino tolesnę mokslo krypties raidą. Taip pat tie darbai, kurie itin prisidėjo prie šalies konkurencingumo didinimo kuriant bei diegiant naujusias technologijas. Darbai turi būti paskelbti Lietuvos ar užsienio spaudoje ne vėliau, nei likus metams iki paraiškos premijai teikimo. Lietuvos mokslo premijos laureatai pristatomi visuomenei Lietuvos mokslų akademijos iniciatyva, įgyvendinant projektą „Nacionalinės mokslo populiarinimo sistemos plėtra ir įgyvendinimas“.

Pagerbtas Pirmosios Lietuvos Respublikos kūrėjas ir visuomenės veikėjas profesorius Jonas Pranas Aleksa

Valius Čepas

Šių metų gražų birželio 3-iosios rytą Kaune, Kęstučio gatvėje, prie namo 27A, kuriame 1927–1935 m. gyveno 1920–1923 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir valstybės turtų ministras, 1926–1927 m. Lietuvos Respublikos Seimo narys, 1926–1935 m. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministras, profesorius Jonas Pranas Aleksa, jo atminimui atidengta memorialinė lenta. Dalyvavo gausus būrys žymių mokslininkų ir visuomenės bei kultūros veikėjų.

Po to Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmuose vyko konferencija „Lietuvos Respublikos šimtmečio istorijos žingsnių aidai – prof. Jonas Pranas Aleksa: vakar, šiandien ir rytoj...“. Konferencijos dalyvius pasveikino žemės ūkio ministras Kęstutis Navickas ir Žemės ūkio rūmų pirmininkas dr. Arūnas Svitojus. Pranešimus perskaitė Valentinas Aleksa („Prof. Jonui Pranui Aleksai svarbiausia buvo žmogus, lietuvių tauta ir Lietuva“), dr. Jonas Jasaitis („Prof. J. P. Aleksa – apie valstybės strategiją: pamokos šių dienų Lietuvai“) ir Valdas Vasiliauskas („Jono Prano Aleksos idėjų pasaulis (Lietuvių žemės ūkio inteligentijos likimo klausimu“).

J. P. Aleksa – agronomas, sociologas, ekonomistas, publicistas, filosofas, Žemės ūkio akademijos garbės daktaras, Pirmosios Lietuvos Respublikos kūrėjas, Lietuvos žemės ūkio didysis architektas, lietuvių pilietinės visuomenės, ūkininkų savivaldos ir moderniosios strateginio valdymo metodologijos pradininkas. Jis taip pat buvo vienas pirmųjų kooperacijos kūrėjų Lietuvoje. Žurnalų ir laikraščių redaktorius ir bendradarbis. Dau-

Atidengiant atminimo lentą: Žemės ūkio rūmų pirmininkas dr. Arūnas Svitojus, žemės ūkio ministras Kęstutis Navickas, ekonomistas Valentinas Aleksa ir Pirmosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės žemės ūkio ministras dr. Vytautas Petras Knašys

gelio knygų autorius ir visuomeninių organizacijų kūrėjas bei narys. 1926 m. – Žemės ūkio rūmų įkūrimo iniciatorius ir pirmasis jų pirmininkas. 1942 m. – istorinio Memorandumo bendraautorius (su Prezidentu dr. Kaziu Griniumi ir kunigu Mykolu Krupavičiumi). Šis Memorandumas buvo vienintelis lietuvių tautos savigarbos ir pilietinės drąsos diplomatinis dokumentas Antrojo pasaulinio karo metais ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Memorandume buvo įvardintos Lietuvos kolonizavimo užmačios, beviltiška lietuvių ir kitų tautų ūkininkų padėtis mūsų krašte, rasistinė nacių politika ir jų veiksmai lietuvių, lenkų, žydų ir visų kitų Lietuvos gyventojų atžvilgiu. Memorandumo autoriai drąsiai įvardijo pagrindinį lietuvių tautos tikslą – atkurti Lietuvos nepriklausomybę.

Prof. J. P. Aleksa – vienintelis XX a. Lietuvos politikas, už patriotinę veiklą kalintas caro žandarų, tris kartus sovietų ir nacių

Konferencijos dalyviai prie Žemės ūkio rūmų

Pranešėjas dr. Jonas Jasaitis

okupantų. Jis Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu ilgiausiai išbuvo valdžioje, išskyrus šalies Prezidentą Antaną Smetoną ir Ministrą Pirmininką Juozą Tūbelį. Dugiau nei vienuolika metų jis buvo nepartinis ministras šešiose Lietuvos Respublikos Vyriausybėse. 1946 m. Lietuvių Tautinės Tarybos išrinktas šešėlinės Lietuvos Vyriausybės pogrindyje Ministrų Pirmininku. Būdamas Sibiro tremtyje, atskirtas nuo kitų informacijos šaltinių, parašė labai įdomų ir sudėtingą kūrinių, universalumu prilygstantį antiklos mąstytojų veikalams. Nukankintas mirė Sibire. 1990 m. prof. J. P. Aleksos palaikai iš Sibiro atgabenti ir perlaidoti Palangos senosiose kapinėse. ■

Atidengtas paminklas Teodorui fon Grotusui

Šiame Žeimelyje, minint 200-ąsias mirties metines, atidengtas paminklas vienam iškiliausių Lietuvos mokslininkų – chemikui, fizikui Teodorui fon Grotusui (*Freiherr Christian Johann Dietrich Theodor von Grotthuss*). T. fon Grotusas gimė 1785 m. sausio 20 d. Leipcige, mirė 1822 m. kovo 26 d. Gedučiuose, Pakruojo r. Jis buvo kilęs iš senos evangelikų liuteronų baronų Grotusų giminės ir gyveno bei mokslinius tyrimus atliko šeimos dvare – Gedučiuose, už kelių kilometrų nuo Žeimelio. Tėvas – kompozitorius, pianistas Dytrichas Evaldas fon Grothusas.

T. fon Grotusas – elektrolizės, fotochemijos dėsnių atradėjas, pirmasis Lietuvos fizikas-chemikas, geologas. 1816–1818 m. tyrinėjo Biržų rajono Likėnų Smardonės mineralinius šaltinius, nustatė jų vandens sudėtį, tirdamas rodanidus atrado analitinės chemijos reakcijas, dabar jau tapusias klasikinėmis, sukūrė kelis analizės būdus. Jis padarė teisingą išvadą, kad sieros vandenilio susidarymas siejamas su kalcio sulfato ir organinės medžiagos sąveika.

T. fon Grotuso moksliniai atradimai – elektrolizės ir fotochemijos dėsniai – pasitarnavo kitų pasaulinio garso mokslininkų darbams ir buvo verti net dviejų Nobelio premijų (Nobelio premija įsteigta gerokai vėliau – 1901 m., tad ja negalėjo būti apdo-

Paminklas Teodorui fon Grotusui

vanotas). Teodoro Grotuso vardu pavadinta Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto auditorija.

T. fon Grotuso skulptūros autorius – Kęstutis Balčiūnas, šį kūrinių sukūręs studijų metais Leningrade (dabar Sankt Peterburgas) kaip diplominį darbą, paminklo pastatymo dienos laukė net 35 metus. Architektė – Kristina Rimienė. *Šaltinis: Reformų žnia, 2022, 2 (10).* ■

Apie Lietuvos karo laivo vadą Povilą Labanauską

Kokios yra tarpukario Lietuvos karinio laivo ištakos? Koks vaidmuo čia tenka vienintelio Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ kapitonui Povilui Labanauskui (1908–1999)? Ką naujo apie šį žmogų ir mūsų valstybės karinį jūrų laivyną atskleidžia istoriko Kęstučio Kilinsko tyrimas, atliktas remiantis paroda „Išpakuojam! Henrio Gaidžio dovana Lietuvai“? Apie visa tai buvo kalbama Lietuvos nacionaliniame muziejuje vykusioje istorikų dr. Kęstučio Kilinsko, dr. Jono Vaičenonio ir dr. Ingos Zakšauskienės diskusijoje, kurią moderavo dr. Norbertas Černiauskas.

N. Č. Jonai Vaičioni, kaip visame šiame kontekste atsiranda Povilas Labanauskas, tapęs karo laivo „Prezidentas Smetona“ kapitonu?

J. V. Kartu su bičiuliu Vytautu Kuizinu, dar būdami paaugliais, apie 1923–1924 m. jie tapo jūrų skautais. Tai ir formavo abiejų vyrų tapatybę bei turėjo didžiulę įtaką jų gyvenimui. 1928 m. Lietuva siūnia gabiausias savo karininkus mokytis į Vakarus. Valdžios atstovai jau svarsto apie karo laivo poreikį ir ruošiasi siųsti du asmenis jūrų laivybos studijoms į Italiją. Kandidatų atrankai vadovauja Petras Jurgėla, vienas iš skautybės lyderių šalyje. Jis guldo galvą už šiuos du vaikus ir jiedu išsiunčiami mokytis. Čia verta paminėti unikalų dalyką – nors valsty-

bė dar net neturėjo savo laivyno, vaikinams buvo pasiūta karinė uniforma. Ją vilkėdami, jie reprezentuoja Lietuvą studijų metais Italijoje. Mokslai baigiasi, vaikinai grįžta, o karo laivo vis dar nėra. Yra tik idėjos. Sprendimai dėl karinio laivyno galiausiai priimami 1935 m. pradžioje. Vadu paskiriamas Antanas Kaškelis, o jo pagalbininkais tapo Labanauskas, Kuizinas ir Antanas Darginavičius. Atsiranda ir laivas.

1937 m. prasideda Lietuvos kariuomenės reformų laikas, gynybiniai planai modeliuojami labiau sausumoje nei jūroje. Nepaisant to, visuomenei nuolat pabrėžiama, kad turime jūrą, o Lietuvos jūrų laivyną reprezentuoja 100 jūreivių ir vienas karo laivas „Prezidentas Smetona“. 1939 m. pasitraukus šio laivo vadui Kaškeliui, naujuoju kapitonu tapo P. Labanauskas, kuris dar prieš metus kartu su bičiuliu V. Kuizinu parengė planą, kaip ateinančių dešimties metų perspektyvoje turėtų keistis ir stiprėti Lietuvos karinis laivynas. Buvo kalbama, kad laivą galima pastatyti per dvejus metus, bet jūrų karininkui parengti reikia septynerių metų.

N. Č. Ar sutiktumėte, kad P. Labanauskas yra ne tik vienas iš Lietuvos, kaip jūrinės valstybės, idėjos mąstytojų, bet ir jos įgyvendintojas?

MOKSLO IR KULTŪROS RENGINIAI

Apie Lietuvos karo laivo vadą Povilą Labanauską

■ Atkelta iš 9 p.

J. V. Sutikčiau. Iš visų laiškų, atsiminimų ir turimų duomenų ryškėja jo lyderystė. Ir apskritai lyderyste, kad ir kitose karybos srityse, pasižymėjo skautai. Skautybės pradmenys įskiepijo labai daug.

N. Č. Povilo Labanausko gyvenimą galima skelti į dvi dalis: gyvenimas Lietuvoje iki 1940 metų ir gyvenimas JAV nuo 1941-ųjų. Tačiau, Kęstutis Kilinskai, kas vyksta tarp 1940 ir 1941 metų? Kaip jis atsiduria Niujorke?

K. K. Pirmiausia pasakysiu, kad siekis imtis šio tyrimo parodoje „Išpakuojam“ išplaukė iš mano susidomėjimo karybos istorija. Norėjosi sužinoti, kaip lietuviai įsivaizduoja jūrinę karybą, mūsų jūrose. Deja, kai tyrinėju šią temą, mažai ką radau. Lietuvių santykis su jūra, pasirodo, daug paprastesnis, nei įsivaizdavau. Tačiau ką pavyko padaryti, tai aiškiai įrėminti P. Labanausko emigracijos, arba patekimo į Ameriką, istoriją.

N. Č. Kokia ji?

K. K. Istorijos pradžia – 1940 metai, liepa. Lietuvos karo laivas „Prezidentas Smetona“ stovi Palangos uoste, uostas po žiemos užneštas smėliu, laivas negali išplaukti. Tai Lietuvos okupacijos pirmosios dienos. Laivo įgula lieka laive, o P. Labanauskas su Ričardu Naku ir kolega iš studijų Italijoje V. Kuizinu, sovietų prižiūrimi, maža jachta buriuoja Baltijos jūroje, prisidengdami norintys „palaikyti formą“. Ir taip vieną dieną vyrai išplaukė į Vokietiją. Čia P. Labanauskas atsiduria Gleisgarbeno pabėgėlių stovykloje. Po mėnesio – jis jau kariniame fabrike Berlyne, kur, apsinuodijęs švinu, guli ligoninėje. Iš Berlyno jis rašo laišką JAV karinio laivyno atašė su prašymu tapti šios valstybės laivyno nariu. Aiškėja, kad P. Labanauskas nori patekti į JAV.

Kitas pėdsakas veda į Portugaliją, iš kurios P. Labanauskas atsiduria Rio de Žaneire. Iš čia emigrantų laiveliu jis plaukia į šiaurę, bet laivas sulaikomas ir P. Labanausko kecionė baigiasi Trinidado saloje. Tačiau jis nenuleidžia rankų, galiausiai nusiperka laivo

Laivo „Prezidentas Smetona“ kapitonas Povilas Labanauskas. H. Gaidžio kolekcija

bilietą ir po mėnesio išlipa Niujorke. Atvykus į JAV, jam nepavyksta patekti į karinį laivyną, nes tam reikia bent dešimt metų būti JAV piliečiu. Pilietybę P. Labanauskas gauna tik 1947 m. Jis studijuoja, baigia elektros inžinerijos magistrantūrą ir pradeda dirbti „General Electric“ kompanijoje, o galiausiai rengia radijo „Amerikos balsas“ transliacijas į okupuotą Lietuvą.

Atsidūrus emigracijoje, jo tapatybėje išsiskiria dvi linijos – palaikoma tarpukario Lietuvos karininko tapatybė: jis pasisuiva uniformą su lietuviškai simboliais, atsispausdina vizitinę kortelę ir blanką, kur prisistato laivo kapitonu. Ir kartu jis įsitvirtina kaip gerą išsilavinimą turintis, kvalifikuotas darbuotojas.

N. Č. Kęstutis jau užsiminė apie vieną P. Labanausko gyvenimo etapų, kuris ypač ryškus jo biografijoje gyvenant emigracijoje – tai darbas „Amerikos balso“ radijuje. Inga Zakšauskienė, kokia organizacija buvo „Amerikos

balsas“, kaip į ją pateko P. Labanauskas, kuris, kaip žinome, nebuvo žurnalistas?

I. Z. „Amerikos balsas“ – tai JAV valstybės departamento radijas. Įsivaizduokime, kad mūsų Prezidentūra turėtų savo radijo stotį. Tai štai, 1942 m. P. Labanauskas rašo laišką „Amerikos balso“ direktoriui, kuriame teigia, kad reikalingos šio radijo transliacijos lietuvių kalba ir jos turi būti transliuojamos į Lietuvą. Laiške jis nuogaustauja, kad okupuotoje Lietuvoje vykdoma aktyvi sovietinė propaganda, kuri neigiamai pristato JAV, ir tam reikia atsvaros. „Amerikos balsui“ P. Labanauskas rašo periodiškai ir vis siūlo atidaryti lietuvišką radijo redakciją. Atsakymas visada neigiamas, iki pat 1951 m., kai pagaliau JAV valstybės departamentas patvirtina, kad tikrai reikia radijo laidų Lietuvai lietuvių kalba. Tik iš kur paimti žmonių? Tą srautą, kuris 1948–1949 m. į JAV atvyko iš Lietuvos, reikėjo patikrinti, kad kokio komunisto neatrinktum radijo transliacijoms vesti. Taip P. Labanauskas atsiranda lietuviškoje „Amerikos balso“ redakcijoje ir čia dirba iki pat 8-ojo dešimtmečio.

Klausantis P. Labanausko vedamų laidų, aiškėja, kad jis buvo labai profesionalus, visada įsigilinęs į temą, o temų spektras – labai platus. Jis kalbina jūrų skautus, lietuvių

Lietuvos karinis laivas „Prezidentas Smetona“. H. Gaidžio kolekcija

kilmės kino aktorius, „Metropolitan Opera“ solistus ir t. t. Jis buvo įsitraukęs į radijo laidų rengimą ispanų kalba į Lotynų Ameriką, prancūzų kalba – į Afriką ir ukrainiečių kalba – į Europą.

Visą pokalbį apie Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ kapitoną P. Labanauską ir tai, ką pavyko išsiaiškinti istorikui K. Kilinskui, nagrinėjusiam šio kapitono archyvą, galima peržiūrėti čia: <https://www.youtube.com/watch?v=SLLV8pXhqvK>. Šis pokalbis yra Lietuvos nacionalinio muziejaus parodos „Išpakuojam!“ dalis. Parengė Arminas Šileikis

Pokalbio dalyviai Lietuvos nacionaliniame muziejuje: Iš kairės: N. Černiauskas, I. Zakšauskienė, K. Kilinskas, J. Vaičėnionis. S. Samsonovo nuotr.

Dukart mokslo premijos laureatas profesorius P. R. Venskutonis

Tikslas – efektyviai panaudoti maisto atliekas

2022 m. mokslininkui įteikta Lietuvos mokslo premija fizikinių mokslų srityje už darbų ciklą „Funkcinės maisto medžiagos: inovatyvios jų gamybos technologijos, nauji produktai ir pritaikymas maisto saugai bei sveikumui“. Prof. P. R. Venskutonio darbuose, vykdytuose 2006–2020 m., pristatomi atlikti žaliavų ir naujų funkcinių medžiagų tyrimai, sukurtos inovatyvios perdirbimo technologijos, taikant biorafinavimo koncepciją, gautos medžiagos išbandytos maisto produktuose.

Tai jau antrasis mokslininko veiklos įvertinimas – 2004 m. prof. P. R. Venskutoniui buvo paskirta premija technologijos mokslų srityje už darbus, skirtus biologiškai vertingiems komponentams iš augalinės žaliavos išskirti, tirti ir panaudoti. „Paprastai tarient, ieškome naujų, natūralių, žmogui naudingų

KTU Cheminės technologijos fakulteto profesorius Petras Rimantas Venskutonis

maisto medžiagų. Jas galime vadinti funkciniomis: pirma – „pagerina“ paties maisto vertę, antra – toks maistas turi įtakos žmogaus fiziologinėms savybėms.

Mūsų ieškomos medžiagos išgaunamos

iš įvairių augalų. Tačiau pastaruosius septynerius metus tyrimai nukrypo ir į įvairių mažų uogų bei vaisių perdirbimo produktus, t. y. bioatliekas. Tarkim, išspaudus iš obuolių sultis, lieka išspaudos. Vieni jas naudoja kompostavimui, kiti – gyvulių šėrimui, o treči tiesiog išmeta. Tad mūsų tikslas – iširti ir atrasti, ką dar būtų galima panaudoti žmogaus maistui“, – 15 metų trukusio darbo esmę aiškina prof. P. R. Venskutonis.

Natūralūs junginiai gali išstumti sintetinius

Anot mokslininko, šiuolaikiniai vartotojai ne itin mėgsta sintetines medžiagas, patenkančias į jų organizmą su maistu ar maisto papildais. „Žmonės linkę pasitikėti natūraliais priedais, o ne dirbtiniais, sintetiniais. Taigi, panaudoję pigią žaliavą (atliekas), galime pagaminti gana brangius, bet kokybiškus produktus, neišleidami daug pinigų“, – tyrimo svarbą pabrėžia prof. P. R. Venskutonis.

Jo ir komandos tyrinėjimo laukas ilgą laiką buvo botaniniai augalai. „Mus domino aromatiniai ir medicininiai augalai, kuriuos žmonės naudojo šimtus metų. Tik mes labiau susitelkėme į retesnius ir mažiau tirtus augalus, nes tuomet galima rasti kažką naujo. Bandėme išsiaiškinti cheminius junginius, jų struktūras ir savybes bei pažiūrėti, kaip galima naudingas medžiagas panaudoti maistui. Daugiausia dirbome ieškodami natūralių antioksidantų. Turime nemažai augalų, pasižymintys stipriomis antioksidacinėmis savybėmis. Tai ypač pravartu kai kuriems maisto produktams, kurie greitai genda: panaudojus tuos išgautus natūralius priedus, galima pailginti maisto produktų laikymo trukmę.

O štai augalai, pasižymintys antimikrobinėmis savybėmis, gali apsaugoti maisto produktus nuo mikrobiologinio gedimo. Taigi natūralūs junginiai gali išstumti

■ Nukelta į 11 p.

NAUJOS KNYGOS

Antanas Šimkūnas. (2022). *Lietuva grįžta į pasaulį*. Leidykla „Utenos Indra“, 358 p.

Birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo skaitykloje žurnalistas Antanas Šimkūnas pristatė savo knygą „Lietuva grįžta į pasaulį“. Joje pasakojama, kaip Lietuva po Kovo 11-osios atkūrė ryšius su užsienio valstybėmis, įstojo į tarptautines organizacijas ir grįžo į politinį pasaulio žemėlapi. Daug metų dirbdamas Lietuvos radijuje, rengdamas laidą „Pasaulis ir Lietuva“, autorius sukaupė daug vertingos informacijos apie įdomų ir dramatišką Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos gyvenimą, siekiant atkurti ryšius su pasauliu.

Dienoraščių knygoje išsamiai primename svarbiausius įvykiai, datos, valstybės vadovų vizitai, Lietuvos radijo ir televizijos, Aukščiausiosios Tarybos, Užsienio reikalų ministerijos, partijų, visuomeninių organizacijų veikla, apimanti įdomų ir dramatišką

Lietuvos laikotarpį – nuo 1985 iki 2004 m., kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, užmezgė diplomatinis santykius su 189 valstybėmis. „Lietuvos kelias į pasaulį buvo ilgas, sudėtingas, aplaistytas Sausio 13-osios didvyrių krauju, kaip šiandien kelią į Europą tenka skintis kovojančiai Ukrainai“, – sakė A. Šimkūnas.

Apie autorių:

Antanas Šimkūnas gimė 1931 m. gegužės 27 d. Petraičių k., Pasvalio r., žurnalistas, publicistas. 1944 m. baigęs Daujėnų Prezidento Antano Smetonos pradinę mokyklą, toliau mokėsi Pasvalio Petro Vileišio gimnazijoje, iš kurios 1948 m. buvo pašalintas už bažnyčios lankymą. Po tarnybos sovietinėje kariuomenėje 1956 m. baigė Panevėžio vakarinę darbininkų jaunimo vidurinę mokyklą ir pradėjo darbą „Panevėžio tiesos“ redakcijoje. Tais pačiais metais neakivaizdiniu būdu pradėjo studijas Vilniaus universitete ir 1962 m. gavo žurnalisto diplomą, bet netrukus buvo

atleistas iš „Panevėžio tiesos“ Kultūros skyriaus vedėjo pareigų už lankymąsi bažnyčioje per motinos laidotuves. 1964 m. pradėjo dirbti Lietuvos radijo ir televizijos komitete tarptautininkų apžvalgininkų grupėje. Iki išėjimo į pensiją (2001 m.) vedė radijo laidą „Pasaulis ir Lietuva“.

Po tragiškų Sausio 13-osios įvykių padėjo parengti baltąją knygą „Lietuva 01 13“, kuri buvo išleista lietuvių ir anglų kalbomis. Minint dešimtąsias Sausio 13-osios metines, išleido knygą „Kalbėsime, kol gyvi“, o penkioliktųjų metinių proga – „Sausio 13-oji. SSRS propagandinio karo užkulisiai“. 2012 m. išleido prisiminimų knygą „Susitikime prie ažuolo“. Visose jo knygose panaudojami dienoraščiai, kuriuos rašo nuo mokyklos suolo. 2015 m. parengė monografiją „Daujėnai“. (Iš spaudai rengiamos „Lietuvos žinias-klaidos enciklopedijos“)

Išleista atsiminimų apie profesorių Juozą Algimantą Krikštopaitį knyga

Dr. Birutė Railienė

*Atsiminti – tai puoselėti tradicijas:
Nuostabu – sulaukia vasaros!
Po dienos krypties lūžio nepastebiu,
kaip naktis lėtai artėja.*

*Nuostabu – dar galiu džiaugtis!
Dar esu, dar matau,
dar girdžiu, kaip giria ošia.*

*Kiekviena diena – dovana netikėta,
jos laukiu ir tai nuostabu!*

Jaunystės dienų ir kalnų mirazai nuolat apsilanko.

*Regiu švelnias Motinos rankas,
mylimosios tyras akis,
viršukalnių sidabrą.
Tai nuostabu!*

2022 m. birželio 2 d. Lietuvos mokslų akademijoje (LMA) įvyko knygos „Viršukalnės“ sutiktuves. Knygoje atsiminimus apie chemiką technologą, filosofą, ilgametį Lietuvos mokslo istoriką ir filosofų bendrijos pirmininką profesorių Juozą Algimantą Krikštopaitį (1931–2018) užrašė profesoriaus artimieji, bendražygiai, bendradarbiai – net 24 autoriai. Knygos sudarytojai: akademikas Algimantas Grigelis ir dr. Birutė Railienė, mokslinis redaktorius – prof. Libertas Klimka, dailininkas – Rimantas Dichavičius, leidėjas – LMA Teodoro Grotuso fondas.

Akademikas Algimantas Grigelis ir LMA mokslininkų rūmų vadovė Aldona Daučiūnienė surengė labai jaukų ir prasmingą susitikimą Lietuvos kultūros istorijos puoselėtojams, profesoriaus kūrybos ir mokslinės veiklos sekėjams, tapusių mokslinė konferencija. Akademikas Zenonas Dabkevičius pasveikino visus susirinkusiuosius LMA vardu, A. Grigelis pasakojo apie sumanymą sudaryti atsiminimų knygą, kurią prieš keletis metų aptarė su Andriumi Konickiu.

Dr. Birutė Railienė ir akademikas Algimantas Grigelis

Prisiminimais apie Tėvo duotas gyvenimo ir mokslinės veiklos pamokas, patarimus dalijosi dr. Kastis Krikštopaitis. Apie taisyklių ir požiūrių derinimą ir knygos virtuvę pasakojo prof. Libertas Klimka. Apie profesoriaus filosofinį indėlį, drąsiai įvardijęs jį Lietuvos kultūros Aristoteliu, pasakojo dr. Naglis Kardelis pranešime „Profesorius – įkvėpimo šaltinis Lietuvos filosofams“. Apie mažos šalies, buvusios už „geležinės uždangos“, talentingo mokslininko dramą pranešime „Stovėjęs prie Nobelio premijos slenksčio“

pasakojo žurnalistas Gediminas Zemlickas. Unikaliais kelionės į lietuvių tremties Sibire vietas atsiminimais pranešime „Nuo Pamyro ir Tian Šanio iki ledjūrio“ dalijosi Vitalius Stepulis. Dr. Birutė Railienė pranešime „Atsiminti – tai puoselėti sukurtas tradicijas“ pabrėžė, kaip svarbu darbo pradžioje įsivaizduoti būsimo rezultata ir negailėti laiko bei jėgų leidinio informacinei struktūrai sukurti. Ji atkreipė dėmesį į asmenvardžių rodyklės svarbą kultūros istorijai. *Autorė yra LMA Vrublevskių bibliotekos darbuotoja*

Profesorius Libertas Klimka

Dukart mokslo premijos laureatas profesorius P. R. Venskutonis

■ Atkelta iš 10 p.

konservantus“, – atradimų privalumus vardija prof. P. R. Venskutonis.

Kinų mokslininkei Nobelio premiją atnešė... kietis

Vienas tiriamojo darbo etapų – kai maisto produktas pagerinamas funkcinėmis medžiagomis, o antras – kai toks produktas su natūraliomis ir naudingomis medžiagomis patenka į žmogaus organizmą. Nauda dviguba – valgome pagerintą maistą ir kartu gauname daugiau naudingų medžiagų, galinčių apsaugoti nuo įvairiausių susirgimų ar pavojingų ligų, tarkim, vėžio. „Be to, atrastos funkcinės

medžiagos padeda kurti maisto papildus ir vaistus. Bene įspūdingiausias įrodymas – 2015 m. kinų mokslininkė Youyou Tu gavo Nobelio premiją už atrastą artemizininą – vienos rūšies kietis (lot. *Artemisia*) kaupiamą vaistingą medžiagą, kuri padėjo reikšmingai sumažinti maliariją užsikrėtusių pacientų mirštamumą. Šios medžiagos pagrindu sukurti vaistai nuo maliarijos šiuo metu yra patys efektyviausi“, – tyrimo rezultatų pritaikymo pavyzdžiu dalijasi prof. P. R. Venskutonis.

Tenka lankytis ir gamyklose

Kaip teigia mokslininkas, pastaruosius septynerius metus jį ir kolegas labiau domi-

no ne botaniniai augalai, o maisto atliekų šalutinių produktų panaudojimas. „Žinome, kad vaisiai ar uogos naudingi, bet kodėl išmetame atliekas? Gal jas dar galime efektyviai panaudoti? Tad mūsų darbai ir buvo skirti maisto atliekų naudingų medžiagų išskyrimui, jų struktūrų įvertinimui, galimybės panaudoti maiste ir pan.“, – sako mokslo premijos laureatas.

Anot prof. P. R. Venskutonio, iš vynuogių ar kitų uogų pagaminus sultis ar vyną, lieka dideli kiekiai atliekų, kurios keliauja į švartyną. Biorafinavimo technologija leidžia tas atliekas panaudoti – išgauti medžiagų, naudingų sveikatai. „Su tokiomis įmonėmis

gaudžiai bendradarbiaujame, kad mums tiekėtų žaliavą. Turiu netgi sulčių spaudėjų kontaktus – jie man paskambina, aš tų šviežių išspaudų tyrimams parsivežu ir paskui jau laboratorijoje jas tyrinėju, ieškome naudingų natūralių medžiagų, kurias galėtume panaudoti maisto papildų ar vaistų gamybai.

Pavyzdžiui, mano kolegė pagamino maisto produktą senjorams – medikų įvertinimai buvo puikūs. Produktas užpatentuotas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Planuojama pradėti jį gaminti pramoniniu būdu. O įdomumas tas, kad viena iš sudedamųjų

■ Nukelta | 12 p.

IN MEMORIAM

Prof. Jonas Aničas 1928–2022

Eidamas 95-uosius metus, birželio 19 d. mirė buvęs Vilniaus pedagoginio instituto rektorius, Vileišių, Bobelių, Yčų šeimų bibliografas, istorikas prof. Jonas Aničas.

J. Aničas gimė 1928 m. kovo 3 d. Pumpėnų valsčiuje, Kalno kaime. 1953 m. baigė Lietuvos kūno kultūros institutą (dabar Lie-

tuvos sporto universitetas), 1954 m. – dėstytojų kursus prie Leningrado universiteto. 1954–1969 m. dirbo Lietuvos kūno kultūros instituto, Kauno politechnikos instituto (dabar Kauno technologijos universitetas), Šiaulių pedagoginio instituto (dabar Vilniaus universiteto Šiaulių akademija) dėstytoju, katedros vedėju.

1960 m. Leningrado (dabar Sankt Peterburgas, Rusijos Federacija) universitete apgynė mokslų kandidato disertaciją. 1969–1976 m. profesorius dirbo LTSR Mokslo akademijos Istorijos instituto Filosofijos, teisės ir sociologijos skyriuje, 1972–1976 m. buvo sektoriaus vadovu. 1976 m. Vilniaus universitete apgynė istorijos mokslų daktaro disertaciją.

1976–1979 m. vadovavo LKP CK Mokslo ir mokymo įstaigų skyriui. 1978 m. jam buvo suteiktas nusipelnusio mokslo veikėjo vardas. 1979 m. J. Aničas skiriamas į Vilniaus pedagoginio instituto rektorius pareigas, kurias ėjo iki 1989 m. 1980 m. jam buvo suteiktas profesoriaus pedagoginis vardas, 1980–1985 m. išrinktas LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu.

Nuo 1989 m. iki šių dienų prof. J. Aničas buvo vienu produktyviausių Vileišių šeimos biografu, išleidusiu net 7 stambius veikalus, skirtus šios šeimos indėliui į Lietuvos visuo-

meninį gyvenimą pažymėti, buvo Lietuvos tarpukario istorijos asmenybių tyrinėtoju, išleidusiu biografines apybraižas apie Jurgio Bobelio, generolo Silvestro Žukausko, Jono ir Martyno Yčų, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto veiklą, Lietuvos laisvinimo darbų chronologiją (kartu su K. J. Bobeliu), Pasvalio krašto istoriją 1918–1940 m.

2018 m. prof. J. Aničas spaudai parengė monografiją „Bobeliada“ – apie gydytoją Kazį Bobelį ir jo giminę. Iš viso J. Aničas per visą savo kūrybos laikotarpį parašė ir išleido per 20 reikšmingų mokslinių monografijų. Viename iš savo paskutiniųjų viešųjų pasisakymų (Žiemgala, 2021) J. Aničas sakė: „Sulaukus senatvės, kuriama ir rašoma ne dėl akademinės ar mokslinės karjeros, ne dėl honoraro, o dėl esmės – dėl darbo lietuvybei ir tautinei kultūrai, dėl demokratinės respublikos, dėl Lietuvos istorijos ir lietuvių istoriografijos praturtinimo. Aš su kitais autoriais nelenktyniauju, daug į šalis nesidairau.“

Man svarbiausia likimo suteikta galimybė – nugyventi du istoriko mokslinės veiklos periodus, trukusius vidutiniškai po 30 metų. Pirmasis periodas prabėgo sovietinėje Lietuvoje (neturėta kito, alternatyvaus pasirinkimo) ir buvo skirtas profesiniam pasirengimui bei sovietizmo ideologijos duoklei; antrasis mokslinio darbo etapas –

išsilaisvinusioje Lietuvoje, kada tyrimo objektai pasirinkti laisvai, kaip savasties paskatinti. Laimingiausias valandas išgyvenu vis sugrįždamas prie Vileišių ir taip susigrąžindamas prarastą laiką. Eidamas pas Vileišius (arba į Vileišius), ėjau ir į save, plėčiau minties ir vaizduotės galią, išmokau racionaliai ir produktyviai praleisti dienas, savaites ir metus...“

Daug dėmesio velionis skyrė ir Pasvalio kraštui, iš kurio pats buvo kilęs, glaudžiai bendradarbiavo su Pasvalio ugdymo įstaigomis, ypač su Pasvalio miesto Petro Vileišio gimnazija. Jis buvo Pasvalio krašto draugijos narys.

Šeima J. Aničiui buvo pamatinis valsybės pagrindas, Jis 2015 m. neteko savo gyvenimo atramos – žmonos (su kuria kartu santuokoje pragyveno 59 m. ir užaugino du sūnus – Audrių ir Valdą), didžios savo mūzos, įkvėpėjos ir palaikytojos, Nusipelnusios Lietuvos Mokytojos Eugenijos Aničienės (Vensalvičiūtės), daug metų dirbusios Vilniaus miesto Švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėja. Prof. Jonas Aničas, iš didelės meilės, po skaudžios netekties, parašė atsiminimų knygą savo mylimajai. Turbūt labai retas iš mūsų galėtume parašyti knygą savo mylimam žmogui jo netekus. *Parengta pagal Lietuvos edukologijos universiteto Alumnų draugijos pranešimus* ■

Irutė Švedienė 1946–2022

Įamžinybę iškeliavo ilgametė buvusio Vilniaus pedagoginio universiteto (LPU) Gamtos mokslų fakulteto Geografijos katedros dėstytoja Irutė Švedienė.

Irutė gimė 1946 m. sausio 1 d. Paširvinčio kaime (Musninkų sen. Širvintų r.).

Studijavo geografiją Vilniaus universitete. 1969 m. baigusi studijas, dirbo Trakų Vokės zoninėje agrochemijos laboratorijoje, Lietuvos hidrometeorologinėje tarnyboje.

Nuo 1985 m. pradėjo dėstyti VPU Geografijos katedroje. Dėstė dirvožemio geografijos dalykus, vadovavo studentų lauko praktikoms, kursiniams darbams. Kartu su katedros bendradarbiu, savo vyru Kęstučiu Švedu, išleido studentams skirtą knygą „Mokomoji dirvotyros lauko praktika“. Vėliau, dirbdama Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Informacijos skyriaus vedėja, daug rašė apie Lietuvos meteorologijos stočių veiklą ir jų problemas.

LEU Alumnų draugija, buvę VPU geografijos specialybės studentai ir dėstytojai reiškia gilią užuojautą velionės vyriui Kęstučiui, dukrai Birutei, sūnui Dainiui ir kitiems šeimos artimiesiems. ■

Dukart mokslo premijos laureatas profesorius P. R. Venskutonis

■ Atkelta iš 11 p.

dalių – iš aronijų išspaudų išskirtos medžiagos“, – aiškina mokslininkas.

Vaisingų rezultatų atneša kantrybė ir sėkmė

Pasak prof. P. R. Venskutonio, tyrėjo darbas yra gana monotoniškas, kryptingas, tačiau mokslininkui svarbu atrasti naują medžiagą, junginį – „atskleisti kokią nors gamtos paslaptelę“. Toks momentas pasitaikė – gerai žinomame augale **stumbražolėje** pavyko aptikti itin stiprių antioksidantų.

„Mokslininkui atradimas – kantraus ir ilgo darbo rezultatas, bet kartais ir sėkmės dalykas. Kaip su loterijos bilietu –perki jų daug, bet laimi tik vienas. Tačiau kantrybė

ir sėkmė eina šalia, retai aplankys sėkmė be kantrybės. Mūsų darbai – eksperimentiniai, juos vykdome nuolat. Priešokiais dirbdamas nieko nepasieksi. Tai intensyvus kasdienis kaupiamasis darbas, kai tenka atlikti praktinius dalykus. Bet tenka nepamiršti ir teorinių: domėtis, kas toje srityje nuveikta, kokios metodikos taikomos, kad nepakartotum to, ką kiti mokslininkai daro. Kitaip sakant, mokslininko smegenys nuolat dirba, netgi tada, kai jis ilsisi“, – šypsosi Kauno technologijos universiteto prof. P. R. Venskutonis.

Lietuvos mokslo premijos laureatai pristatomi visuomenei Lietuvos mokslų akademijos iniciatyva, įgyvendinant projektą „Nacionalinės mokslo populiarinimo sistemos plėtra ir įgyvendinimas“. ■

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

POZICIJA

ATEITIS KURIAMA ŠIANDIEN
ŠIANDIEN

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169